Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 233 (11431) | 1980 чылдың октябрь 5, воскресенье | 1925 чылда үнелеп эгидилген | Өртээ 2 коп.

Бөгүн—Башкының хүнү

УЛУСЧУ БАШКЫ

Бөгүн чалыы салгалдың кижизидикчилери, олардың дагдыныкчылары, буянныг ажыл-херекти бүдүрүп кылып турар бистиң башкыларывыстың өөрүшкүүр байырлалы— Башкының хүнү. Эртемнерниң делгемнеринче ажик ажып айтып берген эргим башкыларынга өөрүп четтиришкинин, чаагай сеткилдян чылыг сөстерин барык кижи бүрүзү-ле сөглеп чоруур.

Совет шинчилелдиң чоргааралы деп чөптүү-биле аддадып турар бистиң башкыларывыс бүгү улусчу сагыш салыышкынга бүргеткен. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла ол бүгү тодаратпышкын доктаатпышкан. Ол дээрге бүгү-нимти ортумак өөредилгени боттандырып турар сайзырангай социалистиг шинчилелдиң кайгамчык улуг чаалап алыышкыны болуур. Бо бүгүнүң дутайын беш чылдың эрткен чылдары хереченилеп турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп хүндүлүг атты чүгле онгу беш чылда безин 46 башкыга болгаш школа удуртукчуларынга тывыскан. Чоңунга төлептиг бараан болуушкыну дээш чөөрбн муң ажыг башкыларга орденнерни болгаш медальдарны тывыскан. Оларның аразындан ӊ тергиинниринң тергииннери—22 кижиге «ССРЭ-ниң улустуң башкызы» деп хүндүлүг атты тывысканы чаагай ажыл-иштиң бедик үнелээшкини болур.

Башкыларның үш миллион кижилиг отрядында Тываның дөрт муң ажыг башкылары база кирип турар. Республиканың хоорай, суурларында школаларда, училищелерде, дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде ажылдап турар башкылар аныяк-өскенниң коммунистиг мөзүг-шынарга кижизидилгези, күш-ажылга дадыгыышкыны, эртем-билигни шингээдип алыры дээш билиин, күжүн, чогаадыкчы энергиязын бараан болдурганнар. Бо чылын олар боттарының профессионал байырлалын онзагай байдалда уткуп турарлар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң улус өөредилге ажылдакчыларының мурнунда салган чугула соруглаларын амыдыралга канчаар боттандырып турарын түнневишаан, ажыл-херектеринге ханы анализти кылганнар. Школаларда, өөредилге черлеринде бүгү-ле өөредилге-кижизидилге чорудулгазын партияның XXVI съездизин төлептиг уткуурунче углаңдырган. Школаларның болгаш өөредилге черлеринің партия организацияларының боттарының отчёт-сонгулдалыг хуралдарынга четпестерни илередип, партийжи съездиниң төлептиг уткуур соруглаларны салып турарлар.

Тываның улус өөредилгезиниң базымнары херии, материалдыг бааза чыл келген тудум бижыгып турар. Чүгле бо чаа өөредилге чылының эгезинде безин Кызылда № 3 школаның бир өөредилге корпузу, Кочетовода, Дерзиг-Аксында школалар, Чаа Чаа-Хөлде амгы үеним бүдүн школа комплексизи ажылалда кирген. Амгы үеним техниктиг дериг-херекселери-биле дериттинген кабинеттер, өөредилге мастерскаялары чыл келген тудум немежип турар. Чөөн-Хемчиктиң Бора-Тайга суурда барык бүгү эртемнер аайы-биле тускай кабинеттерлиг школаны тудуп кадны үстүнде айытканывыс чаартылгаларның бадыткалы болуур.

Тываның башкыларының отряды чыл санында-ла чаа башкылар-биле немежип турар. Башкы училищезин, Кызылдың педагогика институдун, чурттуң өске-даа дээди өөредилге черлерин дооскаанар бисте кээп ажылдап турарлар. Аныяк башкыларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны чер болганга тургузарынче улус депутаттарының черчер Советтери, ажыл-агый удуртукчулары онза кичээнгей салыры чугула.

Эрткен өөредилге чылында республиканың школаларындан 2319 башкы чүс хуу өөредилгени чедип алган-даа болза, нинти ажыл-херектерде четпестер хөй. Өөредилгениң шынарын бедидери, кижизидилге ажылының дээштинн чедип алыры, өскээр чугаалааргa, өөредилгениң кижизидикчи ролюн күштелдирери чугула. Школачыларның мөзүг-шынар талазыбиле сайзыралындан хоорук шак ындыг өөредилге турбас дээрзин эш Л. И. Брежнев башкыларының Бүгү-эвилел съездизинге тодаргайы-биле айытканын уттуп болбас херек.

Башкының ат-алдары, ажыл-херээ, хөй-нинти ортузунга ролю ӊ көскү черни ээлеп турары чугаажок. Дыка хөй башкылар агитаторлар, пропагандистер, лекторлар болуп, чон ортузунга кижизидилге ажылынга идепкейлиг киржип турарын кым-даа билир.

Эге, сес чылдың болгаш ортумак-даа школага бар болзувусса, училище, техникум дээш дээди-даа өөредилге черлеринде — кайда-даа ажыл-херээнге төлептиг башкылар хөй. Оларны коллектив бүрүзүнден тып ап болуур бис. Башкының хүнүн таварыштыр Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты бөлүк башкыларга тывыскан, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле бөлүк башкыларның шаннаан. Оларның аразындан Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты чедип алган Кызылдың педагогика институдунда Ирында Михайловна Бородичиин, көдээ ажылагый техникумунда Нина Алексеевна Давыдованы, Хүндүлел бижик-биле шаннатканнардан — Барыын-Хемчикте Елизавета Аверьяновна Тас-оолду, Чөөн-Хемчикте Юрий Кылын-оолович Чульдүмүү дээш өскелериин-даа аттарын бөгүн онза чоргаарал-биле адап болуур. Ында шаннал-мактал силерниң буянныг ижиңерии бедия-биле үнелеп көргенинин хереченизидир.

Республиканың школаларында башкылар коллективтери партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш өөредилгекижизидилге ажылын улам сайзырангайжыдарының соруглаларын салып алган ажылдап турарлар.

Байырлалывыр-биле, эртим башкылар!

Элегес ортумак школазының география болгаш биология башкызы коммунист Нина Андреевна Оюн Таңды районнуң школаларында быжыг билигни өөренирчилерге берип турар бедик мөргежилдиг башкыларның бирээзи.

Башкылар хүнүн таварыштыр Н. А. Оюнга өөренирчилерниң байыр чедирип турары.

Республиканың школаларының бөлүк башкыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң шугумунга хөй чылдарда эки ажылы болгаш өөренирчилерни өөредириниң болгаш кижизидерииниң херээнге чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаары болза:

Аттан Чигжитаевна Монгушту— Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл сес чыл школазында эге класстар башкызы,

Елизавета Аверьяновна Тас-оолду— Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык ортумак школазында эге класстар башкызы;

Юрий Кылын-оолович Чульдүмүү— Чөөн-Хемчик районнуң Чадаанада № 1 школаның физика башкызы;

Нзамель Ивановна Яковлеваны—Таңды районнуң Хову-Аксы ортумак школазының директору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1980 чылдың сентябрь 30.

МӨҢГҮН-ТАЙГАЖЫЛАР РАПОРТТААН

СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ВЛКСМ обкомунга СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомундан, райүүскомдан, ВЛКСМ райкомундан телеграмма келген. Ында районнуң 1980 чылда эът бүдүрер планын 111,8 хуу, садарын 101,3 хуу, дүк бүдүрериң 100 хуу, садарын 101,8 хуу күүсеткеш, пландан дашкаар 28,8 тонна сүттү сатканын, ноябрь 7-ге чедир 21 тонна эътти немей садарын, 200 тонна ситенни белеткээрин, кыштаглаашкынга белеткелди октябрь 20-де бүрүн доозарын дыннаткан.

«Шын» солуунуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң мурнакчы комбайнери Юган Миллериң күш-ажылчы чедиишкинниге турасказадып көдүрген. Бо чылдың дүжүт ажаап алыышкыны эгелээнден бээр ол 500 ажыг тонна тарааны бастыган, ам-даа чарыштың мурнуку одуруунда.

Тараажылар! Мурнакчы механизатордан үлегер ап, ажаалданың темпизин дүргедиңер!

МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалаанын ёзугаар найыралдың тускай ынчоруун кылып, бистиң чуртувуста чедип келген Индия Республиканың Президентизин Н. С. Реддиг октябрь 3-те Москвадан Ленинградче чорупкан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргалыының Бирги оралакчызы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко болгаш албанның өске-даа кижилери Н. С. Реддини аэродромга үдээн.

• • •

Индия Республиканың Президентизи Н. С. Реддини Ленинградтың аэропортунга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Тиилелгениң шөлүнде Ленинградтың маадырлыг камгалакчыларының тураскаалынга Н. С. Редди чечектер салган.

(СЭТА).

ПРОГРАММА ЁЗУГААР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). «Салют-6» — «Союз-37» эртем-шинчилел орбита комплексизиниң экипажының ажылының үезинде дөртку «Прогресс-11» автоматтыг транспорт кораблин чингедирин космонавтылар Леонид Попов болгаш Валерий Рюмин олар үргүлчүлеп турар.

Чедире берген чүүктериниң хөй нуруузун, ооң иштинде аъш-чемниң продуктуларын, ажылдап каапкан кезектерни солуур борт системаларының чамдык блоктарын космонавтылар станцияда аппарганнар. «Прогресс-11» транспорт кораблиниң саваларындан сугну олар «Салют-6» станциязының савазынче кудуп алган.

Черниң бойдус курлавырларын болгаш долгандыр турар чүүлдерни шинчилээринин программазынга дүүштүр космонавтылар Делегей океанының чамдык районнарын хайгаарап көрген болгаш чурукка тырттырган.

«Сплав» установкага октябрь 1-де эгелээн технологтуг шенелде үргүлчүлеп турар. Ол шенелденин сорулгазы болза кадмий — моңгун суу — теллур каттыжыышкынының монокристаллын деңзи чок байдалга өстүрери болуур.

Космонавтылар мага-ботту сайзырадыр мергежилди комплекстиң тренажарунга кылып, «Чибис» деп валкум костюмун ажыглааннар.

«Салют-6» эртем-шинчилел станциязынга сентелге болгаш хыналда ажылдарын олар кылган болгаш Черниң кырын чурукка база тырттырган.

Медицина контролюнуң медээлерин болгаш радио дамчыштыр чугаалажыышкыннарның түнелдерин ёзугаар алырга, космонавтылар Леонид Поповтуң, Валерий Рюминниң кадыкшылынын байдалы эки болгаш олар бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап чоруур.

«Салют-6» — «Союз-37» — «Прогресс-11» орбита комплексизиниң ужудуушкуну көрдүнген программага бүрүн дүүштүр чорун турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы октябрь 3-те болуп артыкан.

Күрүненин болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ынай быжыглаар база күш-ажыл курлавырларын ажыглаарын экижидер талазыбиле Иркутск областың улус депутаттарының черчер Советтериниң ажылының дугайында айтырыгны чугаалажып көргөн. Иркутск облкүүскомнуң даргазы А. Е. Соколов илеткел кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизинин болгаш СЭКП Төп Комитединиң ооң дараазында болган Пленумнарының шиитширдерииге, эш Л. И. Брежневтиң 1978 чылда Иркутскиге барып чораан үезинде берген айтышкынныларынга база сүмелериге хүүштүр областың черчер Советтери тодаргай ажылды кылып чоруканын Президиум демдеглээн. «Күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ынай быжыглаар болгаш улус ажыл-агыйында кадрларның үнер-кирер чоруун кызырар дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң база «Күрүненин болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ынай быжыглаар болгаш күш-ажылдың курлавырларын ажыглаарын экижидер талазы-биле улус депутаттарның черчер Советтериниң сорулгаларының дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалдарын күүседир талазы-биле хемчегдер боттанып турар.

Боттарының эргезинде девискээрлерге экономиктиг болгаш социал хөгжүлдени комплекилиг хандырарының айтырыгларынче, чуртталга бажыңнарын болгаш социал-культура объектилерин түлэр планнарны күүседиринче, күш-ажылдың байдалдарын экижидеринче, чонну хандырарының деннелин бедидеринче кичээнгейни черчер Советтери күштелдирген.

Оон-биле чергелештир, планныг даалгаларның күүсеттинмээн чылдагаанарын черчер Советтери ханызы-биле анализтевейн турар. Күрүненин болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээнинин фактыларын чамдык таварылгаларда принципиалдыг ёзу-биле көрбейн турар. Күш-ажылдың курлавырларын ажыглаарын экижидер, кадрларның үнер-кирер чоруун кызырар айтырыгларны Советтер хөвар чугаалажып көрүп турар.

Күш-ажыл курлавырларын бүгү бүдүрүлгелерде, албан черлериниң болгаш организацияларда ажыглап турарынга контрольду күштелдирерин, ол айтырыгларны шиитширлээринге совет болгаш ажылагый органнарының удуртукчуларының харыысалгазын бедидерии, Советтериниң сессияларынга күүсекчи комитеттериниң болгаш доктаамал комиссияларының хуралдарынга ол айтырыгларны удаа-дараа чугаалажып көөрүн, хүлээп алдынган шиитширлерни күүседир талазы-биле ажылды организастаарын экижидерин РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Иркутск облкүүскомга, областың бүгү чер-чер Советтеринге сүмелээн.

Күрүненин болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун каттыжыышкынынарга, бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга быжыглаар, ажыл шагын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар талазы-биле немелде хемчегдерни ажылдап кылырын сүмелээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының сүмелерин болгаш Советтериниң депутаттарының саналдарын РСФСР-ниң Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министерствозунда көрүп, шиитпирлеп турар дугайында айтырыгны хуралга база чугаалажып көрген. Министр В. С. Конарытин илеткел кылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чиг-эт курлавырларын боттуг ажыглаар, капитал тудуунда байдалды экижидер талазы-биле комиссияларның сүмелеринге болгаш депутаттарның саналдарынга дүүштүр ажылдап кылган хемчегдерни Министерство ам-даа кошкак боттандырып турарын Президиум демдеглээн.

РСФСР-ниң хөойлуларын ССРЭ-ниң Конституциязынга болгаш РСФСР-ниң Конституциязынга дүүштүрер талазыбиле ажылдың планы канчаар күүсеттинип турар дугайында айтырыгны база чугаалажып көрген. РСФСР-ниң юстиция министри В. М. Блинов болгаш өске-даа эштер бо айтырыг талазы-биле дыннадыг кылган. Чогуур доктаалдарны Президиум хүлээп алган.

Хүн чурумунуң айтырыгларын чугаалажып көөрүнге О. П. Колчина, О. А. Басиев, Х. Х. Боков, Л. А. Борисов, Ф. М. Куликов, И. В. Намеснов, Ф. В. Султанов, Н. Д. Терещенко олар киришкен.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов хуралды даргалаан. (СЭТА).

Эш С. С. Танааны Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазыбиле күрүне комитединиң даргазынга төмүйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга Сергей Семёнович ТАНААНЫ томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1980 чылдың октябрь 4.

Эш А. Б. Юмбууну Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитединиң даргазының хүлээлгезинден хостаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Өске ажылче шилчээнин-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитединиң даргазының хүлээлгезинден Андрей Байкараевич Юмбууну хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1980 чылдың октябрь 4.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты бөлүк башкыларга тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш **Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:**

Ирында Михайловна **Бородичиге**—Кызылда күрүненин педагогика институдунуң филология факультединиң орус дыл болгаш литература кафедразының улуг башкызы.

Нина Алексеевна **Давыдовага**— Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң политэкономия башкызы.

Клавдия Архиповна **Кызыл-оолга**— Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл ортумак школазында математика башкызы.

Анна Иосифовна **Лыткинага**— Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе Ю. А. Гагарин аттыг ортумак школазында немец дыл башкызы.

Чашпыл Наадымовна **Сендажиге**— Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорайда № 1 школаның эге класстар башкызы.

Кым-оол Көк-оолович **Сарыг-Донгакка**—Бай-Тайга районнуң улус өөредилге киадызының эргелекчизи.

Сат Борбак-ооловна **Шагдыр-оолга**—Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы ортумак школазында эге класстар башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1980 чылдың сентябрь 30.

Улусчу контрольдуң болгаш „Шынның" каттышкан рейдизи

ТАВААР ХӨӨНДЕН УШТУНАР

Октябрьның бирниң хүнү бүргет болган, ынчалзадаа соогу аажок: чаггап хар эриивейн, черниң өңүн агартыр шып турган. Ол үеде «Шын» солуунуң рейд бригадазы Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң кыштаглаашкынга белеткелин хынаан.

Шамбалыг-Аксында ховутрактор бригадазының төвүнде кыштагга ам-даа ээлээн ажылдар кылбас болза, аңаа хой кыштадып болбас дээрзи илереэн. Кажаалардың соңгалары бузук, чамдыктарының рамалары безин чок. Чаш хураганнар турар кажаанын печказы үреликтиг, кырында демири болгаш эжин чок. Кажаалардың ишти бокту, көржеки хоортунмаан. Малга чем каап бээр онгача, шагжа чедишпес, бары — үреликтиг. Кажаалардың дээвириниң болгаш ханалары ойбак. Кажаа эжинде сери чок. Коданда чаңгыс машина савандан өске мал чеми дүжүртүнмээн. Бригада төвү боон турар улуг орук аксы черде кыштагда байдал ыидыг. Ол кыштагга кыштаар хойжу Ондар Чеченоолдуң аалы ыя ында, ынчалза-даа чайны чайладыр аңаа хол дегбээн.

«Шамбалыг» совхозтуң мурнакчы малчыны Моңгуш Семис-оол Кара-Бош-Дагда кыштаанда хонупкан. Бажыңын болгаш кажааларын септеп алганы шынарлыг. Кайда-даа арыг-силиг, эмгелиг. Ам сакманчыларның бажыңын септеп, ооң печказын кылыр деп турар. Чайын бодунуң белеткээн ой сес тонна ситенинин дең кезиин сөөртүп алган. Кыштаглаашкынга ӊ-не эки белеткенген малчын бо болган. Кажаа иштиниге төгер одээнден бээр бөлүп алган. Ынчалза-даа кажаазының кырын кара-саазын-биле шып каан, ону солууру негеттинип турар. Ол дугайын совхозтуң дирекциязы-биле болгаш тускай эртемниглери-биле дугурушкан, ам чоокку хүннерде шефчилер дузазы-биле ону кылыр деп турар.

Ооржак Бүткендей бо совхозка чайын Чөөн-Хемчиктен көжүп келген. Ооң дораан-на мал хүлээп ап, ситен кезип, кыштаглаашкынга белеткенип эгелээн. Ситенинин чамдызын айтып берген кыштаанга чедирип алырга, өске кыштагга кыштаар сен дээн. Ол кыштагга көжүп кээрге, бажыңныга чурттаар арга чок болган: печказы үреликтиг, ооң кырында демири болгаш аастары шуут читкен.

Кыштагны энир чылын тутканын. Чаа бажың эки чылыттынмаан, соок болганындан ханазы хыраалап турган. Ынчангаш ханаңы ол малгажы чайын хоорлуп барып дүшкен. Ооң уламыңдан бажыңга улуг септелге херек апарган. Коданда өдек чок. Кажаанаң аксында серизи бичии, ону кажаанаң хат келир талазында кылганы таарымча чок. Малчын ситенинин чамдызын сөөртүп алган, черде болгаш баштай айтып берген кыштаанда ситенни, арыгда чыып каан одаар ыяжын ам сөөртүр. Бүткендей Самбуудаевич, бирээде, бо черге чаа келгеп, ийиде, назы-хары улгады берген-даа болза, боду чаасказан кыштаглаашкынга шудургу белеткенип турар. Ам бажыңын септээринге материал болгаш дуза херек.

Рейд бригадазының кежигүннери совхозтуң кыштагларының хой кезиин хынап көрген. Оларның кайызы-даа кыштага белеп эвес болган. Көржеки безин хоортунмаан кажаалар бар. Ийи кыштагда кадарчылар-даа, сакманчылар-даа чурттаар бажың чок. Михаил Түлүштүң кажаазының ооргалары ыргайып бадып келген. Амгы үеде үш кыштагның дээвирин солууру албан болуп турар. Дузалакчы кадарчылар база чедишпес, сакманчылар-биле амдыызында чугаа кылбаан. Сут сөөртүр машиналар белеп, ынчалза-даа суг кудар досказрлар, оңгачалар чедишпес, оларның чамдызы чайлагларда чытпышаан.

Мал чеминиң белеткелинге чамдык малчыннар идепкей чок киришкен. Ындыг малчыннарның аразында аныяк хөйжу, кадайы-даа, боду-даа коммунист Михаил Түлүш база кирген. Совхозтуң малчыннары каттыштыр бежен-не тонна ситен белеткээн.

Бо чылын сут-ситен мурнуку чылдардаазындан оранчок эки үнген. Улус амыран, ам-на мал чемин четчир кылдыр белеткел алырынга ынанып турган. Ынчангаш бо чылын мал чемин көвүдедир белеткээрии планнаан. Ынчалза-даа ол план мынчага чедир күүсеттинмээн: чемгерилге единицазы-биле алырга, чүгле 59 хуу күүсеттинген. Витаминниг ситен далганы бүдүрериниң планы 43 хуу, бөдүүн мал чеминиң планы 69 хуу, силос салырыны 28 хуу күүсеттингилээн. Чүгле сенажты планда көрдүнгенниден көвүдедир салган. Белеткезе чогуур саванның чартыының чартыын безин сараттан албаан. Мал чеминиң кыштагларда чедиртингени база эвээш.

«Шамбалыг» совхозтуң удуртукчулары-даа, малчыннар боттары-даа кыштаглаашкынга багай белеткенгенин миннип, ажыы-биле чугаалап турарлар. Мындыг байдалдың тургустунуп келген чылдагаанын чүдел? Кыштаглаашкынга белеткел дугайында айтырыгны ийи-чаңгыс кижи шиитширлеп шыдавас деп чүве билдингир. Кыштаглаашкынга белеткелди партком хуралынга чугаалашпаан, директориун-даа, тускай эртемниглерин-даа дыннадыгларын ап, доктаал-шиитпир үндүрбээн. Ол туржук бо байым үеде октябрьның, бирде болган малчыннар хуралынга партком секретары Моңгуш Маадыр-оол олурушпаан. Көдээ Совет күүскомунуң хуралынга кол зоотехник Георгий Санчының илеткелин чугаалашкан-даа болза, хуралдың шиитпириниң күүселдези багай. Совхозка кыштаглаашкынга белеткел талазы-биле социалистиг чарыш организастаттынмаан, чарыштың негелдери безин кылдынмаан. Бо бүгү фактылар СЭКП Тыва обкомунуң бюрозуунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1980—1981 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынынга белеткел дугайында» доктаалының совхозта чедир күүсеттинмейн турарын бадыткан турар. Ынчангаш «кыштаглаашкынга дөмей-ле белеткенип четтигиптер бис» дээр таваар хөөнден үштунуп, боттуг хемчегларнын дарый алыры, бир дем-биле кады ажылдаары совхозтуң дирекциязындан, парткомдан, көдээ Совет күүскомундан, хой-нияң организацияларындан, совхозтуң ажылчын бүрүзүнден негеттинип турар.

Рейд бригадазының кежигүннери: К. МОНГУШ— районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы,

Д. ТАСПАЯК, — совхозта партбюро кежигүнү, улусчу контроль бөлүүнүң удуртукчузу,

К. ЧООДУ — «Шынның» тускай корр.

Тувинская республиканская библиотека

ЧАГЫГЛАР КҮҮСЕЛДЕЗИ

Улус депутаттарының чөрчер Советтеринге депутаттарны дамчыштыр соңгукчулар хөй-хөй чагытларны болгаш дилеглерни киирип турар. Оларны өй-шаанда амыдыралга боттандырып күүседири— Советтерниң мурнунда улуг сорулгаларның бирээзи, чүге дээрге кижилериң бедик политиктиг медерели, күрүне болгаш хөй-ниитиниң херектеринге оларның сонуургалды чагытларга илереттинер.

Улус депутаттарының Туран хоорай Советиниң күүскому депутаттарга соңгукчуларның киирген чагытларын боттандырарынче угланган хүн бүрүнүн организастыг ажылынче чугула кичээнгейни угландырып келген болгаш ол талазыбиле багай эвес түңнелдерни чедип ап турар.

Соолгу чылдарда Советтиң күүскомунуң чагытлар-биле ажылынын арга-дүржулгазын улам сайзырангайжыдарыбиле ажылдың чаа-чаа аргахевирлерин дилеп тып турар бис.

Бо чылдың февральда болуп эрткен соңгулдаларда соңгукчулардан киирген чагытларны хынамчалыг өөренип көргеш, оларның 18-ин күүседир талазы-биле тускай хемчеглерйн ажылдап кылган болгаш хоорай Советиниң сессиязынга бадылаан. Ол хемчеглерде чагытларны кайы организациялар, албан чөрлери күүседирни тодаргай айыткан. Ук организацияларның төлээлериниң киржилгези-биле чагытлар күүселдезиниң планын ажылдап кылгаш тургускан. Шак мындыг янзылыг организакчы белеткел ажылы соңгукчуларның чагытларының күүселдезин кайы-бир организацияның канчаар боттандырып турарын доктаамал контрольга ап, контрольду тургузарынга эптиг.

Хоорай Советиниң күүскому чагытларның күүседикчилериниң дыңнадыгларын күүском хуралдарынга болгаш сессияларга ап турар. Советтиң талазындан шак мындыг доктаамал контроль, хыналда ук ажылда бар четпестерни, чедир шиитпирлеттинимейн турар айтырыгларны кичээнгейге ап, ону чайладырынга, чагытларның күүселдезин өй-шаанда амыдыралга боттандырарынга чогумчалыг байдалды тургузуп турар. Ылангыя бо ажылды чыыш эгезинде-ле шыңгыы кичээнгейге алыры чугула.

Бүдүрүлгелериң болгаш албан организацияларның чагытларны кайы хире, канчаар күүседип турарын хынаар ажылга Советтиң депутаттары идепкейлиг киржип келгеннер. Чоннуң көргүскен бедик идегелин хандырып, оларның киирген чагытларын боттандырар дээш идепкейлиг ажылдаар сорулга депутаттарның мурнунда салдынган. Олар бо чугула ажылга ажылчы чоннарның боттарын калбаа-биле кириштирбишаан, соңгукчуларның чагытларынын боттанышкыны чедип ап турарлар. Ылангыя улус ажылагыйының планныг сорулгаларын күүседиринге, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга, чурттакчылыг чөрлерин чагайжыдырарынга хамаарышкан болгаш оон-даа өске чагытларны күүседиринге соңгукчуларның боттарының идепкейи бедээн. Ынчангаш оларның дөрт киржилгези-биле элээш боттуг ажылдар кылдынган.

Бо чыышта киирген чагытларның хөй кезии бо хүннерде амыдырала боттанган болгаш хоорайның ажыл-агыйында, культура амыдыралында, чурттакчы чоннуң коммунал, садыг, амыдырал хандырылгазын экижидеринде чамдык айтырыглар шиитпирлеттинген. Ылангыя хоорай чагайжыдылгазының талазы-биле боттуг хемчеглер алдынган. Оларны боттандырарынга түс-түс албан организацияларның, Советтиң депутаттары, доктаамал комиссиялары идепкейлиг киришкен. Демниг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар болза, чагытларны оларның хемчээли, саны барымдаа чокка, көрдүнген хуусаазында боттандырып болурун ажыл-херек бадыткап турар.

Бо хүннерге чедир соңгукчуларның чагыт-биле хоорайның төп кудумнуларынга сай төп, дескилээр ажылдар кылдынган. Ылангыя хоорайның парыгын чагайжыдар талазыбиле чогуур хемчеглер алдынган. Аңаа чурттакчылар идепкейлиг киришкен. Советтиң депутаттарының удуртулгазыбиле округтар аайы-биле шефтээшкиннерни организастап турган. Соолгу чылдарда черле хоорайның чуртталга бажыңнарының, албан организация черлериниң девискээрин ногаанчыдып, чагайжыдар улуг ажылдар кылдынган. Ынчангаш хоорайывыстың чагайжыттынганын эки деп санап турар бис. Советтиң депутаттарының аңаа чыл санында киириштирип турар улуг улуг. Хоорайның албан организация, бүдүрүлгелериниң девискээринде көскү агитацияны чаартқан.

Чагырганы өй-шаанда күүседир талазы-биле ак сеткилдиг, кызымак ажылдап турар, соңгукчулар-биле быжыг харылзаалыг депутаттар Советте эвээш эвес. Ол чорук ажылды чогумчалыг организастаарынга улуг ужур-дузалыг. Соңгукчулар боттарының күжү-биле округтарда уруглар ойнаар шөлүгүештерни дерип, тургузуп алганнар. Чижээ, хоорайның Ленин, Титов кудумчуларының чурттакчылары уруглар ойнаарынга таарымчалыг шөлүгүештерни тургускаңнар.

Соңгукчуларның чагырганын боттандырарынга идепкейлиг киржип келген депутаттар эвээш эвес. Депутаттар Е. В. Бояндина, А. Г. Сорокина, А. А. Шутова, А. И. Зайцев болгаш оон-даа өскелер оларга хамааржыр. Оларның аразындан депутат А. И. Зайцевтиң соңгукчулар-биле ажылынга доктаар бодай-дыр мен. Ол Советтиң хоочун депутаттарының бирээзи. Соңгукчулар Александр Ивановичини хоорай Советинин депутадынга каш чыышта улаштыр соңгуп турар. Чоннуң дыңнагыр, ажыл-херек дээнде дыш бодавас чоруу-биле ол соңгукчуларының хүндүткел, бүзүрелин чедип алган. А. И. Зайцевке соңгукчулардан Комсомольская кудумчузунга уруглар спорт шөлүн база кудук тургузарын дилеп, чагыг киргеп. Депутат ол айтырыгны Советтиң күүскомунга тургузуп, тудуг организацияларын дамчыштыр чагырганың күүселдезин боттандырган. Аңаа соңгукчулар боттары идепкейлиг киришкеп. Арткан депутаттар база мындыг янзылыг ажылдап турарлар.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир соңгукчуларның чагытларының күүселдезинде кичээнгей салыр үүлдер бар. Советтиң күүскому ону доктаамал хайгаралда тургускан болгаш ол талазы-биле ап чорудар хемчеглерни тодаратқан. Чагытларның күүселдезин бүрүн чедип алыры-биле аңаа дөрт киржип турар албан организацияларның, бүдүрүлгелерниң удуртукчуларындан негелдеин күштелдирери көрдүнген.

Улус депутаттарының Туран хоорай Советиниң күүскому ССРЭ Конституциязын удуртулга болдурбушаан, соңгукчуларның чагытларының күүселдезин хандырар ажылды негелдеге дүүштүр тургузар дээш ам-даа ажылдаар.

А. ДАВЫДОВА,
Туран хоорай Советиниң күүскомунуң секретары.

Ольга Захаровна Блохина Кызыл хоорайның сүт заводунда хоочунарның бирээзи. Ол бо бүдүрүлгеде он чеди чылдың нүүрүнде ажылдап турар. Ынчангаш ажылга оон арга-дүржулгазы улуг.

О. З. Блохина — коллективте аныяктарның дагдыныкчызы. Ольга Захаровнаны күш-ажылга башкывыс дижир аныяктар мында хөй. Олар бо хүннерде дагдыныкчызы-биле кады чангыс коллективте ажылдап, эки ажылы-биле мактадып турарлар. Аңаа Ольга Захаровнаның киирген үлүг база бар.

Бо чылдың февральда болуп эрткен соңгулдаларда бүдүрүлгениң хоочуну, коммунист О. З. Блохинапы Тыва АССРниң Дээди Соведиинин депутадынга соңгаапы таварылга эвес. Депутат хүлээлгезин ол база кызымак, ак сеткилдиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: О. З. Блохинаның (ортузунда) дараазында кылыр ажылдарын аныяк ажылчыннар-биле ээлчег соонда дугуржуп, сүмележип турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Айтырыңар, харыылап берээл

КИЛДИС ЧОРУДАР

Бистин номчукчуларывыстан оларның соңуургап, билип алыксаан айтырыгларынга харыылап бээрин дилээн чагаадлар кээп турар. Бо удаада номчукчулар район төвү суурга кажан райкүүскомнуң хамаапы байдалының акт бижидилгезинин килдизи турда, кодээ Советтерниң күүском хамаатыларының өг-бүле тутканын болгаш оон-даа оске чамдык документилерни бүрүткеп болур бе дээрзин билип алырын күзээннер. Аңаа харыыны моон адаанда парладывыс.

Хамаапы байдалының акт бижидилгезинин район, хоорай Советтериниң күүскомнарының килдистери (бюролары), ол килдис тургустунмаан черлерге — кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнары чорудар. Ынчангаш район төвү болуп турар суурларга хамаапы байдалының акт бижидилгезинин бүрүткелин райкүүскомнарның ХБАБ килдистери (бюролары) тургузар. Кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнары бо удаада ол хүлээлгеден хостаныр.

ЧӨП АЖЫГЛААРГА

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

Амгы болгаш келир үениң салгакчыларының эргеажыктарынга таарыштыр черни база оон иштиниң байлактарын, суг курлавырларын, үнүш болгаш дириг амытаннар аймаан камгалаарының база эртемге үндезилеп, чөп ажыглаарының агаарны болгаш сугну арыг тургузарының, бойдус байлактарының орнун катап тургузарын хандырарының эргежок чугула хемчеглерин ССРЭ-де ап турар.

Арга дугайында улус шагшаандан бээр кижиниң бажыны, одаа, чемгерикчизи дижип чугаалажып чораан. Шынап-ла оон байлактарын кижи санап четпес. Бир эвес арга-арыгга ажыл-агыйжы хамаарыгалыг болзувусса, оон байлактары читпес, харындаа улам көвүдээр. «Прикарпатлес» бүдүрүлге каттыжышкынының ажыл-ишчилери арга-арыгның байлактарын чөп ажыглаар талазыбиле элээн ажылдарны кылып тургаш, боттарының практиказы-биле ол бодалдың шынын бадыткааннар.

Чүгле мөөгү, үнүш, кат болгаш эм аймаа чыыр ажыл ол черде сөолгу он чыл дургузунда он беш катап өскеп. Ыяш кезер чернии ында тускайлаан.

— Кол бүдүрүкчү күштыяш комбинадында апарган соонда ыяш белеткээр болгаш ону болбаазырадыр ажылче шилчээн бис — деп, «Прикарпатлестиң» чингине директөруу В. Верес чугаалады.— Ыяшты тарып олуртур болгаш ону комплекстиг ажыглаар талазы-биле бүгү ажылдарны комбинат күүседип турар. Ону чедишкинниг боттандырарыбиле ында ийи чүс ажыг хүлээп алыышкын пунктузун тургускан. Чулук тывар дөрт цех ажыглалга кирген. Дилятинскинин ыяш комбинадында чылда бүдүн чартык миллион лааза консерва белеткээр күчүлүг цех база ажылдап турар. Хереглекчилериниң бедии-биле үнелээни малинадан, калинадан болгаш хадыдан кылган чулуктарны ында бүдүрүп турар. Дузаан болгаш кадырган мөөгүлер база элбек.

Мындыг солун чижекти база аңаа киирип болур. Он чыл мурнунда бир гектар черден алган продукциязы 48-ле көпеек турган болза, ам ол хире черден киирип ап турар оруглазы барык чеди рубль четкен.

Бойдустуң хайыралдарын чыып алыры-биле арга-арыг ажылдакчылары кызыгаарлаттынмайн тураралар, олар рибинаны, чодураапы, грек төөрукту, ыт-кадын тарып тураралар.

Тарымал ыяштар аразынга мыйыстыг бода малды кадарып, хаванпарны, тоолайларны түдүп болур арга ында тургустунган. Ол чорук областы ээт продуктулары-биле бүрүн хандырар арганы берген. Ол малмаганны ажаап, тежээрингге күрүненин комбикорм аймаач албайн турарын база демдеглээр херек. Харын-даа ыяш комбинадының ажылдакчылары боттарынга сиген кезип тура, өске ажыл-агыйларга база мал чемни белеткеп берип турар. Витаминниг сиген далганы болгаш будук-бүрү чыылдазы мында неперээн.

Ары чигири, ногаалар, чечектер бүдүрер болгаш садар талазы-биле ында ажыл калбарган.

Арга иштиниң аннары әлбээн. Аңаа ивилерни, мыйгактарны, чер хаванын, фазанны хөйү-биле көрүп болур. Зубрларның «өг-бүлезин» чоокта чаа көжүп келген. Келир беш чылда аңаа аннаашкын эгелээр.

Эрте-бурунгу Карлаттарның арга-арыы ээнзиревес. Чүге дээрге оон ээлери бойдуска ынак.

Б. ВИВЧАР,
СЭТА-ның корр.
Иваново-Франковск.

КАМНАП АЛГАН

Чадаанада районнар аразының суггарылга системазының трактөризи, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг эдилекчизи Каадыр-оол Бурбүевич Ондар съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип, чыл санында-ла кывар-чаар материалды камнап ап келген.

Ук организацияда ол 13 чыл ажылдаан болгаш коллективтиң хоочуну, аныяктарның дагдыныкчызы апарган. Хоочун трактөрист бодунуң байлак дуржулгазын аныяк механизаторларга дамчыдып берип, кывар-чаар материалга, эдилээн техниказынга хумагалыг болурунга оларны өөредип турар.

Оңгу беш чылдың доозукчу чылында Каадыр-оол Ондар планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткеш, 800 килограмм кывар чүүлдү камнап алгаш, «Оңгу беш чылдың шалыпчызы» деп бедик атка төлептир болган.

О. ШҮҢНЕЙ.
Чөөн-Хемчик район.

ЭШ-ӨӨРҮНГЕ ХҮНДҮТКЕЛДИГ

«Саян» универмаг—Кызыл хоорайның үлетпүр садында улуг коллективтериң бирээзи. Оон садыглаар залдарындан хөй-хөй садып алыкчылар үзүлбес. Оларны мында садыгжылар эвилек-ээлдек хүлээп алдышаан, оларга кандыг-бир бараанны шилип алырынга дузалажыр ийикве, ээм сүмелээрлер.

«Саянның» эки ажылдыг садыгжы-кассири Минчиир Оолаковна Саяның ажылдаар чери барааннарны чараштыр, көрүштүг кылдыр салып, делгээн магазинниң ийиги каъды. Ында өө-баазын чечектериң чаагай чыды думчукка дораан келир. Улуг өрээлдиң чырыы-даа ажок.

Мурнакчы садыг ажылдакчызы келген аныяк садыгжылар-биле чугаалажып каап, оларга ол-бо сүме берип, ажылдап олур. Оларның чугаазы канчаар ажылдаарының, планнар күүседириниң дугайында айтырыглар болду.

1968 чыл. Ынчан Минчиир Саая Кызылга кассирлер курузунга өөренип киргеш, ону чедишкинниг дооскаш, улаштыр универмагка ажылдап эгелээн. 150 ажыл-ишчилиг коллективтиң кежигүнүүге кирип, комсомолчу садыгжылардың бирээзи болу берген. Баштайгы чылдарда кассирлээр хүлээлгеге аңаа онаашкан. Оон соонда садыгжылаан.

Чылдар билдиртпейн эрткен. Минчиир Оолаковна ам боду дагдыныкчы. Оон өөреткен кыстары бо хүннерде магазинде кассирлер.

— Дагдыныкчы болуруп хүндүлүг хүлээлге деп санаар мен. Аныяктарга бүгү талабиле дузалажыры чугула. Бистиң коллективте аныяктар хөй. Ынчангаш дагдыныкчылар оларны күш-ажылдың чаагай чанчылдарынга өөретпишаан, кижиздип турарлар. Мен бодум база сөолгу чылдарда элээн каш аныяктарны кассирлээр ажылга шуудаттым—деп, Минчиир Саая чугаалады.

Бо чылдың февральда болуп эрткен соңгулдаларда М. О. Сааяны Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин депутадынга соңгааны таварылга эвес. Оон бээр ындыг-ла үр үе эртпээн бол, депутат садыгжы кызымак ажылы-биле чоннуң изиг бүзүрелин шинзидип эгелээн. Депутат ажылга-даа, хууда амыдырал-чурталгага-даа өскелерге үлегерлиг-чижек болур дээрзин ол эки билир. Ынчангаш хөй кижилиг коллективтиң ажылын башкарыгынга ол база идепкейлиг киржип турар.

Садыгның чаа арга-хевирлерин ажылап тургаш, хандырылганың культуразын бедидиери — коллективтиң мурнунда кол сорулга. Маңаа хамаарыштыр Минчиир Оолаковна бодунуң саналдарын, бодалын бо-ла киирип, эш-өөрүбиле сүмележи бээр. Коллективтиң садыгжылары дирекция-биле чугаалашкаш, садыглаар залдарда чамдык оскерилелерни кылгылаан. Үүрмек киндистерни улгаттыр кадыпкан. Пос аймаан бирги, ийиги каъттарга ийи ангы черге ажыктан тургап. Ону үстүкү каътта дерип кылган. Ам пос садыглаар киндистиң садыглаар шөлү делгем, садыгжыларның ажылдаарынга таарымчалыг апарган. Келген чоп ээлчег маңавайн, шөлээн эртип, бараанпарны шилип ап турар. Пөстер аймаан колдуунда хереежеп улус соңуургаар болгай. Ынчангаш үстүкү каъткa улаштыр хереежеп чонга херектиг бараанпарны, хептерни аай-аайы-биле делгээрин сүмелешкен. Ол санал база бүткеп. Хереежеп улустуң хереглелп бараанпар чангыс черде үстүкү каътта. Садып алыкчыларга база таварымчалыг. Бо бүгүнү ынчаар кылырда садыгның эстетиказын шыкгыы сагааны чугаажок. Шимелде-каасталга, реклама айтырыглары садыг ажылынга улуг хамаарылгалыг. Аңаа хамаарыштыр чамдык боттуг саналдар киргилээн. Универмагтың бирги каъдында садыглаар залды база эде тургузуп дерээн. Аңаа депутаттың киириштирген үлүг-хуузу база бар.

Депутат Минчиир Оолаковна арга-дуржулгазын аныяктар коллективтеринге иептерстпишаан, мурнакчы аргадуржулганы деткиринче чугула киичээнгейни угландырып турар. Он ийи чыл бурунгаар маңаа кады ажылдап келген эштерин ол бо-ла бодай бээр. База мурнакчылар. Клава Тактуеваны ап коор-дур. Оонбиле Саяя кады ажылдап турган. Клава ам трикотаж килдизинин бригадири. Мурнакчы ажылдыг садыгжы Галина Шестакова-эде организастаан пос аймаан садар килдистиң бригадири. Бо бригада шалыпчы ажылы-биле харын-даа Кызылдың үлетпүр бараан садыында мурнакчы. Бирги черде, Кызыл тук оларда.

Бо коллективтиң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизинге чедишкинниг ужуражырының арга-курлавырларын көрүп, бедиткен хүлээлгелерин алган. Садыгжылар хүнде бежен мун ажыг рубльдин бараанын чонга саларын хүлээнген. Ынчангаш олар ай санында бир миллион ажыг рубльдиң бараанын чонга садарлар.

М. О. Сааяның депутат хүлээлгезин ёзугаар кылыр ажылдары база хөй. Соңгукчуларның чагырганын күүседир, бактаап турар доктаамал комиссиязының даалгазы-биле ажылдаар дээш-ле баар. Депутат ону база чогумчалыг күүседип турар.

— Депутат хүлээлгени күүседип, садыг болгаш ниитиниң чемненилгезинин талазы-биле доктаамал комиссияның ажылында киржип турар мен. Өвүрнүң, Бии-Хемниң, Кызыл хоорайның соңгукчуларының киирген чагырганының күүселдезин хынаар ужурлуг мен— деп, депутат чугаалай-дыр.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин депутады Минчиир Оолаковна Саяя.

Авторнуң фотозу.

Кыштаглаашкынга белеткел— соңгаарлаттынмас сорулга

ХОЙЖУЛАРНЫҢ КҮСКУ ЧЫМЫЖЫ

Ниитиниң малын келир кыштан хүр-менди ажырары-биле кыштаглаашкынга баш удур бедеткенири— хүннүң чугула айтырыы. Республиканың совхоштарының хөй-хөй малчыннары эрткен берге кыштың кичээндириинден чогуур түңнелди кылгаш, келир кышка белеткелди частан эгелеп-ле чоруда берген. Ол черле чөптүг. «Чайын шанаан, кыжын тергең белетке» деп, улустуң мерген үлегер чугаазы бар. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткел малчыннарның кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

Дараазында бөлүк материалдар хойжуларның кышка белеткенген ажыл-ижиниң дугайын чугаалап турар.

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС

«Хадың» совхоштуң хойжулары эрткен чылдың четпестерин катаптавазы-биле оон түңнелдерин чазын-на чугаалажып көргеш, келир кышка ыяк белеткениринің хемчеглерин баш удур ажылдап кылган, ону боттандырарын дуглуржуп алган. Хойжу бүрүзүле бодунга тодаргай хүлээлгени алган. Оон түңнелинде келир кышка белеткел чазын-на эгелээн. Хойжу өг-бүле бодунун күжү-биле 10 тонна сигенни, бир тоннадан эвээш эвес будук-бүрүнү белеткээрп, 10 тонна өдекти бөдеп шиитпирге бижиттинген.

Хойжудар өдек-кыштаанын үүрмек септелгезин чайлаглап кожеринин мурнунда-ла кылып доозуп алган. Чайын малды эки семиртирп кыштаглаашкынга шиитпирлиг ужурдузалыг. Ону барымдаалаап, кодан бүрүзүн эки оттуг чайлагларже көжүрүп үндүрген. Одарларны солуп турган. Оон уламындан малдың бедик күш-денгелдиг болуру чедип алдынган. Чай чаашкыныг серини болганындан от-сиген эки үнгөн чорук малды семиртириңге улуг идиглиг болган.

КЕЖЗЭ-КЫЗЫМАА-БИЛЕ

«Октябрь 30 чылы» совхоштуң Сыын-Чүрээнде хойжу бригадазында хоочун малчын Сүгдүр-оол Чажын-оолович Ондар ол ажылынга он беш чыл болган. Ол үениң дургузунда хойжу төрээн совхозунуп экономиказын быжыглаар, малдың баш санын өстүрер болгаш оон продуктулуун бедидер дээш хөй чүүлдерни кылган.

Сүгдүр-оол Ондар бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 95 хураганны, хөй бүрүзүнден 2 кг дуктуг ап, бодунуп социалистиг хүлээлгезин күүсеткеп. Ол бодунуң кежээ-кызымаа-биле онзаланып турар. Кыштаглаашкынга эки белеткенир чорук бедик түңнелдерни чедип алырының магадылалы деп, малчын санап турар. Ынчангаш Сүгдүр-оол Чажын-оолович кышка белеткелче чазын-на кичээнгей салып эгелээн. Чинге-Кырда кыштаанын септелгезин шагда-ла кылып дооскан. 10 тонна курраг өдекти болуп алган. Мал чемнерин белеткээри эгелээри билек-ле кежээ-кызымак малчын сиген кезилдезинче кирген. Ол 15 тонна сиген белеткээр хүлээлгезин 20 тонна кылдыр күүсеткеш, ол ажылды ам-даа үргүлчүлеп турар.

— Малчын кижиниң бедик түңнелдерлиг болуру— оон ажылынга харыысалгалыында—деп, Сүгдүр-оол Чажын-оолович чугаалап турар. Оон ол сөстерин ажыл-херээ бадыткап турар. Кызымак малчын СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептир уткуур дээш, келир чылын төрүүр хөй бүрүзүнден хураганны менди доруктурарын, хөй санындан 2,5 кг дуктуг кыргып алырын хүлээнген, шудургу ажылдап турар.

Д. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

Малчын Солун-оол Бурбүевич Бүрүмаапы «Ак-Туруг» совхоштуң ажыл-ишчилери мактап турар. Хойжу ындыг мактадып бодунуң хөй чылдарда төлептир күш-ажылы-биле чедип алган. Чанғыс бо чылдың түңнелдерин бөзин көргүзерге мындыг: төрүүр 100 хойдан 100 хураган, хөй бүрүзүнден-не 2,3 кг дук.

Солаан-оол Бүрүмаа бо чайын 413 баш хураганны Чайлаг-Алаакка эки семиртип алган. Ол чүгле малын одар солуп, эки күш-денгелдиг кылдыр семиртип алыры-биле кызыгаарлаттынмаан. Кышка белеткел—оон хүн бүрүде сагыш салыр чүүлү. Дуржулгалыг хойжу бодунуң өг-бүлезининң күжү-биле 16 тонна сигенни, 3 тонна будук-бүрүнү белеткээш, кыштаанда чедиртип алган. 20 тонна өдекти бөлген болгаш кыштагда хөй кажаазының, чурталга бажыңының үүрмек септелгезин сентябрь эгезинде кылып доозуп алган. Ам хойларының күскү семиртилгезин мергежилдиг чорудуп турар.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Байырлалыңар-биле, эргим башкылар!

БИР КИЧЭЭЛГЕ

Кичээл эгелээриниң мурнунда өөреникчи бүрүзүнге четчир кылдыр парталар кырында салгылаан херекселдерни көрүптерге, күш-ажыл кичээлинге бир-ле уран кылыгны өөредири эгелээр-дир деп чүве билдине бээр. Галина Кежегеевна Очур-оол бир-ле чүвени кылып, столунуң кырында белен кылып каан-даа материалдарны аяй-аайы-биле салгылады.

Кичээл-даа эгелей берген. Уруглар өөренип кылыр чүвезин четтикпейн маңаа орар болду. Башкы ургларны эргий көрген соонда, эрткен кичээлге чүнү өөренгенин катаптай каапты.

— Ыяш — бойдустуң байлаа, ооң-биле амыдыралга хереглиг бүтүү-ле чүвени кылып алырын өөренген бис — деп. Игорь кысказы-биле харылады.

— Ыяштыг балды-биле товуп, хирээ-биле хирээлээр, өрүмнээр, хаарылгалаар — деп, бир өөреникчи немей чугаалады.

Ыяштың чүгле бодундан эвес, оон чонгузундан, хирээндизиндеп хереглиг чүвелерни кылын турарын башкы чугаалаш, чаа кичээлдиң темазы Хирээндини ажыглаарын дыннатты. Уруглар сонуургалдыы-биле маңай берди.

— Ховаганны чүү деп тывызыктаар ийик? — деп башкы айтырды.

— Торгу-тоннуг тоглап эрти дээр — деп, бир уруг харыылады.

— Уруглар, ховаган кандыг амытаннарга хамаарыры?

— Насекомнарга.

Башкы коллекциядан ховаганнарның янзы-бүрү өң-чүзүнүн көргүскеш, чуруктарны база деңнеди.

Ховаган дүрүзүн картон саазындан кылып, ооң кырынче өңнеп каан хирээндилерни бызаарын, хырбалаарын, ооң кырындан картон-биле тырый бастырарын башкы тайылбырлап чугаалады. Өөреникчилер башкызының удуртулгазы-биле ажыглап эгелей берди. Үлей салган материалдарны уругларның камныы-биле тударындан эгелээш, ажылды канчаар эгелээрин башкы айтып, көргүзүп, өөреникчилерни эргий кезип чоруп тур. Баштай ажылын дооскан өөреникчилер ховаганның каракатарын, чалгынчыгаштарын, чалгыннарында шокарларны акварель-биле өңнеп будуп турда, ажыл дээрге бичии-даа чай чок. Класс ишти-ыржым чүве.

Эң эки ажылдарны класс мурнунга көргүзүп, мактап демдегледи Шынап-ла Ондар-Аяс-оол, Ховалыг Сухем олларның кылган ховаганнары дыка чараш болду.

Бо өөредилге тылында Г. К. Очур-оол бодунуң өөреним чорааны болган хөй чылдарда ажылдан келгени Суг-Аксы ортумак школазында эге класстарның өөредилге эргелекчизинде методиктиг ажылдарны удуртуп турар. Аныяк башкыларга болдунар-ла аргасүмеин чедирип келген. Хөйнинтининиң ажылынга идепкейлиг Галина Кежегеевна школада профэвилел комитедин оң ийи чыл иштинде удуртуп келген, Ада-иелер-биле хөй чылдарда быжыг харылзаалыг тудуп, оларның амыдырал чуртталга, ажыл-херээ-биле таныжып, эвээш эвес агасүмелерни берип келген. Бичангаш ооң ада-иелер ортузунга ат-алдары бедик.

Ол Суг-Хөлде «Хемчик» аттыг чечен чогаал бөлүүнүн идепкейлиг киржикчизин. Болу бойдус, кижизидилге дугайында шүлүктерни бижигилээп, оларны парлалгага үндүргүлээп. Амгы үеде чогаал бижиринче кичээнгейни салып, өөренип ап турар. Г. К. Очур-оолдуң школага хөй чылда ак сеткилдиг ажылдап келгенин «Улус өөредилгезинин тергиини» деп хөрек демдээ болгаш медальдар база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле демдеглээн.

О. ЧАҢ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

КИЧЭЭНГЕЙ БҮРҮЗҮ ӨӨРЕДИГ

Сентябрь бири кандыг-даа кижиниң сеткил-сагыжынга үттүндүрбас өөрүшкүнү артырып каар. Кызылдың педагогика институдунуң башкылары база студентилери оларның улуг болгаш найыралдыг коллективинге кирип турар чаа студентилер бистерге байыр чедиреп, башкы болур деэн күзелиисти кызымаккай өөредилге, быжыг туруш-биле чедип алырывыска улуг идегелди, күзээшкиннерни чугаалап, чагыг сүмезин берип турдулар. Кижи чангыс көргеш-ле хүндүлеп, идегей бээр, бодамчалыг шырайлыг бедик дурт-сыныг херээжен башкыга сөс берди.

— Силер берге болгаш бүлиниг мергежилди — башкы болуруң шилип алган-дыр силер. Башкы кижи ниитилелдиң көрүнчүү болур ужурлуг. Мынчангаш силерден эки өөренирин, күш-ажылга ынак болуруп, бар-ла аргалар-биле билиннерни, культураларны бедидерин, үлегерлиг чурумнуг болурунарны негээр аналр бис. Башкы кижи кажан-даа, каяа-даа башкы болур деп чүвени үттүп болбас — деп, ооң сөстерни сагыжымдан ыраваас.

Институтка өөргедилгевисдээ эгелээн. «Эртемде каалама делгем орук чок...» деп кижи төрелгетенниң улуг башкызы Карл Маркс чугаалаан. Өөредилге талазы-биле бергелер, мунчалуушкуннар студентилер мурнунга хүн бүрүде таварыжып кээр. Оларны өөредип, кижизидип, удуртуп турар башкылары каш дакпыр харыысалгалыг болуп, дузалажып кээр болгай.

Мээң өөренип турарым филология факультединиң деканы, педагогика эртемнериниң кандидады, доцент Кима Биче-ооловна Март-оол институтка дан бажында эртежик чедип келген турар. Көөрге бижиттингеп, кылыр ажылдың планнарын ёзугаар ажылдап, чаа-лал, планнарны аскан турар. Удатпаанда деканатче башкылар, студентилер үзүк чокка шүүжүп эгелээр. Хүнзедир-ле ындыг. А студентилер декан башкызындан кандыг дузасүме дилевес дээр. Аңаа кандыг негедге, хомудал киирбес дээр. Бирээзи келгеш, «Комсомолчу прожекторнун» үндүрүлгезин кылырынга сүме дилеп кээр, өскези экзаменге багай демдек аптым, каташ дүжаар чөпшээрелден берин көрүнер-даа дээрлер. Бир чамдыктары: стипендия албайн турар кижи мен, материалдыг дузадан көргүзүп көрүнер дээр ниитилелдиң идепкейлиг киржикчизи. Болу бойдус, кижизидилге дугайында шүлүктерни бижигилээп, оларны парлалгага үндүргүлээп. Амгы үеде чогаал бижиринче кичээнгейни салып, өөренип ап турар. Г. К. Очур-оолдуң школага хөй чылда ак сеткилдиг ажылдап келгенин «Улус өөредилгезинин тергиини» деп хөрек демдээ болгаш медальдар база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле демдеглээн.

О. ЧАҢ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

КӨДЭЭ ЧОННУҢ АРАЗЫНДА

Буурул Таңды сыннарының өдээнде, Элегес хемнаң эриинде Кочетово суур турар. Суурну долгандыр тараа шелдери. Ол төвүлүг черлериң бирээзи. Аңаа Тыва Арат Республика тургустунган. Суур өске суурлар ышкаш өзүп сайырап келген. Ында ийи каът школа бар. Ынаар суурнуң ужу-бажындан бичии уруглар хүннүң-не шүүжүп турар. Олар-биле кады башкылар база келир.

Павел Сундуй-ооловичиниң Түлуш суурда хүндүлүг башкыларның бирээзи. Ол биология болгаш география эртемнериниң башкызы. Ооң башкылап турар эртемнеринге өөреникчилериң сонуургалы улуг. Кичээл бүрүзүн башкы чогаадыкчы арга-биле чорудар, өөреникчилерден ооң негелде бүрүзү кижизидикчи шынарлыг.

«Чечектиг үнүштер болгаш оларның классификациязы» деп теманы күстүң чылыг хүнгеринде алдыгы классчыларга херек кырында үнүш, чечектерни көргүзүп чараш өөредир. «Капуста—крест чечектиглер аймааның үнүжү» деп теманы өөренирде суурда ада-иелериң огородунда, школа участогунда өөреникчилерниң өстүргени ногаа аймаа-биле таныжар. Күш-ажылдың ачызында чүнү-даа кылып алырының дугайын башкы бадыткаар. П. С. Түлуштуң кичээлдеринге өөреникчи бүрүзү чүткүлдүг ажылдаар, башкымың үзэрби ийи чылда багай өөренип туралар чокка ажылдааны ооң тодаргай херечизи.

Ол ада-иелер-биле быжыг харылзаалыг. Ажылдан хостуг үелерде суурдан дашкаар фермаларга, бригадалар төптеринге-даа чоргулаар. Чон ортузунга палаткажизидилге ажылынга идепкейлиг-биле киржип турар. Ооң түңнелинде чон ортузунга башкының атаалдары бедип келген.

Павел Сундуй-ооловичиниң эрттирип турар кичээлдеринге аныяк башкылар барып өөренип ап турар. Ол аныяктарны кижизидер дагдынмакчы хүлээлгезин бодунуң ажылының чарылбас кезээ кылдыр көрүп чоруур.

Аныяктарны оларның чурттап турар черинде амгы амыдыралды уламчылаарынга салгал кылдыр кижизидерин башкы кол сорулга кылдыр салып турар.

— Ыяштыг өстүрүп алыры бергее, үр үе негеттинер болгай, а кижини өөредип өстүрери оон-даа берге—деп, чугаалаарынга ол ынак. Ында ужур-ла бар. Павел Сундуй-ооловичиниң хөй-хөй өөреникчилери Кызылдың болгаш өске-даа хоорайларда көдээ ажыл-агыйның ортумак, дээди өөредилге черлеринде өөренип киргелээни база таварылга эвес.

Ол бодунуң өөреникчилерин көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларының айыы-биле мергежил шилип ап, ажылдарынче кичээнгейни салып турар. Башкының амыдыралчы ол күзели боттанып чоруур.

К. ОЮН,
башкы.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп атты чап-чаа алган Клавдия Архиповна Кызыл-оол Чаа-Хөл ортумак школазынга 27 чыл ажылдаан. Клавдия Архиповна Абаканның башкы институдун дооскаш-ла ол школага математика башкылап эгелээн.

ЧУРУКТА: Чаа Чаа-Хөл школазының математика башкызы К. А. Кызыл-оол 4«в» класстың өөреникчилери-биле кичээл эрттирип тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢНЫҢ ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК ПОЛИТИКАЗЫ

Москвага совет-индий чугаалажылышкынар. Кремльге болган хүлээп алышкынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш Индия Республиканың Президентизи Н. С. Реддиниң чугаалары делегейниң массалыг информация органнарының кичээнгейнинни төвүлде туруп турар.

Делегей ареназында Индияның чогумчалыг ролюн Совет Эвилелинде бедин-биле үнелеп турар деп, Бүгү-индияның радиозунуң политиктиг хайгаракчызы медеглээн. Н. С. Реддиниң ССРЭ-ге амгы аян-чоруу пайыралдыг совет-индий харылзааларны калбартыр болгаш быжыглаар дээн ийи чурттарның чүткүлдүүнүн чаа херечизи болган. Тайбың болгаш чавырлышкын дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрериң шеглээр дээп, демиселге Москва биле Дели кады туржуп турар.

Л. И. Брежневтиң чугаазы индийлерниң бедик үнелээшкинин болдурган деп, Индияның Компартиязының Национал төвүлелиниң кежигүнү Садхан Мукерджи онзалап демдеглээн. Делегей байдалының янитизи-биле хайы аналзын, делегейде болуушкуннарның принципналдыг көрүүшкүүн ол чугаада айыткан. Делегейде болгаш Азия дипте дүшкүүрлүг чорукту империализмнин болгаш делегей реакциязының чидиглендирип турары-биле холбаштыр Л. И. Брежневтиң илергейээни сагыш човаашкынны бүрүн үлежип турар бис деп Садхан Мукерджи чугаалаан.

Л. И. Брежневтиң болгаш Н. С. Реддиниң чугааларын Болгарияның солуниары «Чанчыл болган пайыралдыг харылаалар», «Дайын — маргылдааларны шиитпирлээриниң аргазы болбас ужурлуг», «Ниити тайбыныың эрге-ажыынга дүүштүр» деп эгелерини адаанда парлаан. Европага чавырлышкынның чорудулгазын быжыглаарынга Л. И. Брежневтиң хүүда салыышкынын болгаш чавырлышкынның ёзугун база чорудулгазын камгалаар дээш оон шиитпирлиин Индияда өөрүп четтириишкин-биле демдеглеп турар деп, Индияның президентизиниң чугаалаанын «Работническо дело» солуң онзалап айыткан.

Венгрияның «Непсабадшаг» солуунуун бижээни болза: «Л. И. Брежневтиң чугаазы улуг Ленининиң чагааны Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг бүгү даштыкы политиказының чаа херечизи болуп турар, ол политика чаа даймының кыжанышкынындан кижи төрелгетенин камгалаарыкче угланган».

Тайбынны быжыглаар болгаш делегей байдалын экижидер талазы-биле Каттышкан Нациялар Организациязының индирилген Совет Эвилелиниң чоокта чаа саналдааны хемчеглериниң комплекизи амгы делегейде боттуг байдалды бырымдаалап турар дугайында Л. И. Брежневтиң бодалын делегейниң тайбынга ынакшылдыг хөйнитизи бүрүн үүлдүгзүнүп турар деп, Герман Демократтыг Республизиниң «Нойес дойчланд» солуну бижээн. Ындыг угланышкын улустарга эргим үнелиг болгаш оларның күзел-соруунга дүгжүп турар.

Ираның болгаш Ирактың аразында дайын чорудээзинге хамаарыштыр Л. И. Брежневтиң медеглелиниге даштыкы чурттарда улуг кичээнгейни угландырып турар деп, Ливаның «Ан-Нида» солуну айыткан. Хан төгүүшкүүн сөксадырынче Ираның болгаш Ирактың Совет күрүнеиниң баштыкы кыйгырган деп, ол солуң бижээн.

Ираның болгаш Ирактың аразында чөрүлдээни тайбың арга-биле шиитпирлээриниче совет удуртукчу Л. И. Брежнев ийи талаларны ыйгырган деп, Си-Би-Эс деп америк телекомпаниязының хайгаракчызы У. Кронкайт сөөлгү медээлер программазынга медеглээн. Кожа ийи чурттарның аразында чөрүлдээдеп Иран-даа, Ирак-даа чүнү-даа албас, а үшкү талага ажыктыг болуруун Л. И. Брежнев айыткан деп америк телекомпаниязының хайгаракчызы демдеглээн.

«Бистиң үевисте дайын күрүнелер аразында маргылдааларны шиитпирлээриниң аргазы болбас болгаш боон-даа шыдавас»—Л. И. Брежневтиң чугаазының утказы мындыг боон турар деп. Барыын Германияда «Нойе Рур-Цайтунг» солуң бижээн.

Лондонуун «Таймс» солунунуң бижээни: «Политика-даа, экономика-даа талазы-биле Москваның болгаш Делиниң аразында кады ажылдажылганың онза харылзаалары тургустунган».

«БКП-ниң XII съездизин төлептиг уткуул!» Болгарияның съезд мурнунда калбарган социалистиг чарыжыга идепкейлиг киржип турар чүс-чүс күш-ажылчы коллективтерниң кыйгырыы бо. Чедип алган чединишкиннериниң, чедиги беш чылдың доозукчу чылының планнарын күүседир дээш, алган социалистиг хүлээлгелериниң дугайында республиканың ажылышчыларының чоруткан рапорттары Софияже үзүк чок кээп турар. Варненниң Г. Димитров аттыг судно тудар комбинадының болгаш «Девня» химиктиг комбинаттың коллективтери база шудургу ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Варненниң эң тергиин судно тудукчулары, социалистиг чарыштың тиилекчилери.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

КАЛБАК ДЕТКИМЧЕ БОЛГАШ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

НЬЮ-ИОРК. (СЭТА-ның корр.). Чавырлышкынны быжыглаарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин сөксадырынче, ядролуг дайыныың кыжанышкынын чайладырынче угланган Совет Эвилелиниң чаа чугула саналдарын Каттышкан Нациялар Организациязында калбаа-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турар. «Тайбыны быжыглаар болгаш делегей байдалын экижидер талазы-биле хемчеглерниң бүдүн комплекизин Совет Эвилели КНО-нуң индиринден чоокта чаа база катап саналдаан. Ындыг угланышкынын амгы делегейниң боттуг чүүлдерин барымдаалап турар. Ол угланышкынын улустарга билдингир болгаш оларның күзел-соруунга дүгжүп турар. Келир үе оларныы болур» деп. СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң сентябрь 30-де Кремльге чугаазынга медеглели ында оңза сонуургалды болдурган.

«Тайбын болгаш боо-чепсекти дүжүрер дээш, делегейниң айыыл чок чоруунуң магадылалы дээш» меморандумда айыткан Совет Эвилелиниң тайбын инициативаларының комплекизин болгаш «Дайын айыылын эвээжедир талазы-биле сөңгаарладып болбас чамдык хемчеглер дугайында» ССРЭ-ниң саналын изин-биле деткип турар бис деп, ЧССР-ниң даштыкы херектер министри Б. Хнеупек Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XXXV сессиязынга чугаазынга онзалап демдеглээн.

Тайбынны быжыглаар, делегейниң дүшкүүрлүг чорууның чавырлышкынын хаңылаар, боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле Совет Эвилелиниң тайбың чаа инициативаларын Лаос Улус-демократтыг Республиканың премьер-министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри П. Сипасет бедин-биле үнелеп, хөй делегацияларның бодалын илергейлээн.

Стратеттиг чепсегленишкиннерни кызырар дугайында чугаалажылышкынарны эгелээринге хамаарышкан айтырыгларны практиктиг чугаалажып көөрүн эгелээр сорулга-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың төлээлери октябрьда Женевага ужуражыр дугайында ийи чурттарның аразында чедип алдыгнан дугуржулгага Турциянын заштыкы херектер министрэ И. Төрмен байыр чедирген.

В. ВАСИЛЕЦ, В. МАТЯШ, Е. МЕНКЕС.

Г. ЯБЛОНЬСКИЙНИҢ ЧУГААЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың Күрүне төвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньский Ольштынскийниң кодээ ажыл-агый академиязынга чүве чугаалаан. Чазак комиссияларының болгаш заводтар комитеттериниң аразынга дугуржулгаларда айыткан бодунуң аазаашкыннарын, а ол ышкаш чурттуң бүгү хамаатыларының амыдырал байдалдарын экижидер программаны күүседир талазы-биле партия болгаш күрүне эрге-чагыргалары ам шиитпирлиг турушту эвелеп турар деп, ол медеглээн. ПУР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Даргазы ол программаны сеймге бадылаткан турган.

Бергелерни ажып эртерин күзеп турар кижилерниң болгаш ол бергелерни боттарының сорулгаларына ажыглаарын оралдашкан кижилерниң аразында «башкыланыышкынның шугумун» чоруп турар. Бергелерни ажыглаарын оралдашкан кижилерниң туружу чоонуң социалистиг эрге-ажыктарынга чөрүшкек болуп турар.

Ол күштерни чедир көрбейн барып болбас ужурлуг бис деп, Г. Яблоньский онзалап демдеглээн. Чулчурукчу элементилер ниитилел дугайында «сагыш төваашкын» дээр хоозун шуугаазыны-биле чагдыныр, бергелерни ажыглавышаан, өөскүдүкчү хөделиишкиннерни кылып турар.

ПАП АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың Күрүне төвүлели ПУР-нуң сейминиң эвлчеглиг сессиязын октябрь 8-те чыылдырар деп шиитпирлээнин ПАП агентилел дыннаткан. Конституциязынга болгаш сеймниң Уставызынга өскерилелеп киирер дугайында хоойлуу, Дээди контроль палатазының дугайында хоойлуу төлевилелиин депутаттар чугаалажып көөр болгаш бадылаар, а ол ышкаш Дээди контроль палатазының даргазын томуйлаар. ПУР-нуң социал-экономиктиг көжүлдезиниң 1981 чылда күрүне планның баштайгы төлевилелиниң дугайында чазактың информациязын сейм база дыннаар.

ГРЕЦИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АФИНЫ. (СЭТА). НАТО-нуң шериг организациязынга Грецияны дедир киирер сорулга-биле Американың Каттышкан Штаттары кыжанышкынның ыйышкынынарны Грецияның Коммунистиг партиязының медеглелинде айыткан. Грецияга америк шериг баазаларын тургузарын Вашингтон хары угда Афиныдан база негеп турар.

НАТО-нуң шериг организациязынга катап киирер дугайында айтырыгны шиитпирлээр эргени бистиң чонувус чазакка бербээн, чүге дээрге, дайынызырак шериг болуглежишкинниче дедир эглири—чурттуң национал хамаарышпас чоруунга болгаш демократтиг удурланышкак болур деп, медеглелде онзалап демдеглээн.

НАТО-нуң шериг организациязынга Грецияның катап киреринге хамаарышкан чугаалажылышкынарны доп-дораан сөксадырын, Соңгу атлантика блогундан Грецияның бүрүн үнерин, чурттуң девискээринде АКШ-тың болгаш НАТО-нуң шериг баазаларын узуткаарын Компартия негеп турар.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Ираның болгаш Ирактың аразында уламчылап турар чепсектиг чөрүлдээге хамааржыр Индия ханызы-биле дүвүреп турар деп, премьер-министр Индира Ганди медеглээн. Ол чөрүлдээ тайбынның херээнге айыылдыг уржуктарны таварыштырын магат чок. Иран-биле болгаш Ирак-биле найыралдыг харылзааларны Индия тудуп турар деп, Мадраска чугаазынга ол демдеглээн. Күрүелер аразынга тыптып келген чөрүлдээлер тайбын арга-биле шиитпирлеттинер ужурлуг деп Индия кезээде сайап келген болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырлышкырдар дээш туржуп турар, ол политиканы моон соңгаар-даа чорудар апаар деп, премьер-министр онзалап демдеглээн.

Чуртта иштики политиктиг байдалга хамаарыштыр Индияның чазааның баштыының чугаалаанын болза: «Национал айыыл чок чорук дугайында президентиниң чарлыы антинационалдыг элементилерге удур угланган болгаш хамаатыларның хуузунда хосталгаларыга бичии-даа хамаарышпас. Кара рыноктуң хартаачыларынга болгаш чиң-жең садыгжыларга удур каидыг-даа хемчээн албас болза, олар күрүнеге дендии улуг кограалды чедиреп болур».

Шажын-община күштериниң үрелекчи үүлгедиглери күштелген болгаш олар хоозун чугаа-соотту нептередип, чоннуң болгаш политиканың аразынга сегиржип алышкынарны өжегерээн болдурарын оралдажып турар. Чуртта иштики политиктиг байдалды экижидеринче угланган чазактың хемчеглерни индий улус ниитизи-биле деткип турар деп, И. Ганди айыткан.

ИРАН-ИРАК ЧӨРҮЛДЭЭ

БАГДАД. (СЭТА). Ираның болгаш Ирактың аразында дайын чорудулгазы сөөлгү хүнгерде ужар үүлдүң халдаашкынары-биле кызыгаарлаттынган болуп турар. Ирактың шериг командылалының дыннадыын ёзугаар алырга, иран ужар үүлдүң согуушкунары Киркуктуң чоогунда, Курдистанда болгаш чурттуң соңгу база мурнуу девискээринде объектилерже угланган болуп турар. Ирактың агаар камгалалының күштери ийи иран самолёттуу дүжүр аткан. Ийи талаларның таяк шериглериниң аразынга чамдык тулчуушкуннар база болган.

Ирактың самолёттары Ахваза болгаш Диэфульда нефть шыгжаан черлерни, демир-орук станцияларын, а ол ышкаш Ахваздың болгаш Абаданның чоогунда мөөкиелген иран шериглерни бомбалаанын дыңнадыгда айыткан.

Ийи чурттарның аразында месилдежишкин «чилчик үзер узун хуусаалыг дайын» характерлиг болу берген деп, даштыкы информация агентилелдери дамчыткан. Октябрь 5-тен 8-ке чедир үениң дургузунда даймыны Ирак соксадыр бодап турар деп, ооң КНО-да төлээлекчизи медеглээн. Ынчалзажок чөрүлдээни соксадыр сорулга-биле Ирактың киирген негелделерин Иран бир эвес хүлээвес болза, дайын чорудулгаларын Ирак үргүлчүлээр апаар деп, Ирактың даштыкы херектер министри С. Хаммадиниң медеглээнин Багдадтың радиозу дамчыткан.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран парламентиниң даргазы Хашеми-Рафсанджаниниң медеглелии ёзугаар алырга, иран церигиер бүгү фронтуну дургаар удур шавар халдаашкыныче шилчээн болуп турар. Мехран хоорайны хостап алган дугайында дыңнадыгны ПАРС агентилел дамчыткан.

Ираның девискээр талазыбиле бүрүн эргезин кажан Ирак үреп турда, ийи чурттарның аразында чөрүлдээни соксадырыга хамаарышкан дорт азы харылзаштырыкчыларны дамчыштыр чугаалажышкынарның кандыг-даа ажыктыын бистиң чуртувус көрбейн турар деп, Ираның президентизи Банисадр Каттышкан Нациялар Организациязының Чингине секретарының адынга чоруткан чагаазында айыткан.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Чуртта амгы ёзу-чурумну дүжүрер сорулга-биле Ираңга корум-чурум чок чорукту, сүлчээлерни, чепсектиг ажык халдаашкынны организастаар дээн АКШ-тың оралдажышкынарының буурап дүшкени Ираңга удур реаксылыг эвилелди оон чоогунда районнарга тургузарынга чедирген деп, Ираның Ливанда элчин черинин медеглелинде чугаалап турар.

Иран революцияга удур чаа сүлчээни Ак бажыының белеткеп эгелээниң бедик албан-дужаалдыг америк кижилериң Эр-Риядка болгаш Каирге кээп чорааны тодаргай бадыткап турар-дыр деп, ол медеглелде айыткан. Араб чурттардан Ираның ажылаар болгаш оларның аразынга чөрүлдээни өөскүдер сорулга-биле өөчүк-чөнгээлиг медеглелди Израиль кылган. Палестин революцияга хамаарыштыр Иран бодунуң туружун бир эвес өскертир болза, Ираңга боо-чепсекти бээр бис деп, Израильдиң чагырыкчылары медеглээн. Палестинаның араб чонунуң чөптүг херээн деткип, Израильдиң эжелеп алган черлериң хостаарын негеп турар бис деп, Иран элчин черинин медеглелинде айыткан.

Сянзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

КУЛЬТУРА ОДАГЛАРЫНЫҢ КӨРҮЛДЕЗИ

ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чарлааны бүгү-эвилел көрүлдезиниң чүрттүн культура-чырыдыышкын албан черлери киржир. Ол көрүлде СЭКП-ниң XXVI съездизиниң турааскаатказын болгаш бо чылдың сентябрьдан 1981 чылдың мартка чедир үеде болуп эртер.

Көрүлдениң кол сорулгазы—ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинин, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле социалистиг чарыштыг пропагандалаарының талазы-биле клубтарның, культура комплекстериниң, культураның болгаш дыштанылганың парктарының, көдээнин төпчүткен клуб системаларының ажылының денниелин бедидери.

Көрүдеге чедиишкиннерлиг киришкеннерге ВЦСПС-тиң, ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң, ВЛКСМ ТК-ның дипломнарын, шаңналдарны тыпсыр. Тиилекчилерин УАЧД-ниң «Совет культура» павильонунуң Бүгү-эвилел Хүндүлел самбырызына киирерин шиитпирлээн.

(СЭТА-ның корр.).

⊙

ЭРГЭЭШ КЕЛГЕН

Каа-Хем районнуң төвүнде Культура бажыңының 15 кижи составтыг агиткультбригадазы тараажыларга, ситечилерге, малчыннарга барып концерттер көргүзерин үргүлчүлевишаан. Оон составында партия, комсомол, амыдырал хандырылга, эмнелге болгаш культура ажылдакчылары кирип, чон ортузунга беседдаларны, лекцияларны номчуп турар.

Олар үш дугаар үүгүшкүнбиле «Совет Тыва», «Буруктаар», «Кызыл тук», «Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», «Енисей», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарның трактороводу бригадаларын эргээш келген. Ам олар дараазында үүгүшкүнге белеткенип турар.

М. ДОНЧУН.

⊙

СААНЧЫЛАРГА

Тываның ном үндүрер чери Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң сүт-бараан фермазын шефке ап, аңаа библиотека тургузуп бээрин дүгүрүшкен турган.

Аазаашкынны күүседирбиле ном үндүрер черниң директору В. Б. Монгуш, чечен чогаал редактору А. А. Даржай олар чоокта чаа «Тиилелге» совхозтуң Күр-Черде сүт-бараан фермазынга аалдап чораанар. Олар совхозтуң партком секретары М. Ч. Уткуш-биле баштай ужураштыр, фермага чечен чогаалдың 150 номнарын аппарып хүлээдип бергеннер. Ында чүгле Тываның ном үндүрер черинин парлап үндүрген номнары бар. Джек Лондонуң, С. Токаның, О. Сагаан-оолдуң, К. Кудажының, М. Кенин-Лопсанның болгаш өске-даа чогаалчыларның номнары саанчыларның кызыл-булуңунда — чаа черде «чурттай» берген. Ол үеден белеткеринге партком секретары болгаш саанчылар өөрүп четтиргенин илереткеннер.

К. ДҮЛҮШ.

⊙

„Он үшкү дарганы" көрдүвүс

Өвүр районнуң Кызыл-Тей суурга чедир орук кадыр-берт, ырак-узак чер-ле болгай. Аңаа торулбайн, республиканың хөгжүм-шии театрының артистериниң, тыва бөлүү «Кызыл тук» совхозтуң ажыл-ишчилеринге А. Абдуллиниң «Он үшкү дарга» деп шиизи-биле аалдап чораан.

Артистер келген деп сураг суурга дыргын тарай хоюп берген. Шииниң чарлалдары суурнуң хөлдүг, көскү черлеринге астынгылаан. Кежээликтей клубтуң олуттарын долдур олургулапкан. Шиидеп хоочун-даа, аныяк-даа артистер киржип турар. Аныяк-даа, хоочун-даа салгалдың артистериниң ойнаарын кызыл-тейжилер магадаан. Ырак-узак черге шиилиг аалдап келгеш, чоннуң культурлуг дыштанылгазын хандырып, эки ойнап бергени дээш көрүкчүлер өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Д. ООРЖАК.

КӨДҮРЕР-ДАШ

ЧЕЧЕН - ЧУГАА

I.

Чайның адак айы. Хем уның дүргаар чиликтир иогаш зэлм чаптылып батхан. Кат-немас, ак-мек, оът-сиген-даа ында. Аргамчы дүртү чердеп арыгны өттүр көөрге, дээр бээн кылайбас, хамык ыяштың бүрүзүнден хаажыкаш даараан хаяа көжеге-ле. Бо бүгүге карак-даа, сеткил-хөөн-даа эриксес. Арыг агаар хөрехти хоозадып, күнтарның аяк ыры кулакты таалалып кээр.

Арыгдан суулуп үнген чазаглыг орук-биле кызыл мотоциклдиг, ногаан шлём бөрттүг, кара савыяа хөректээштиг, бижик, чүрүктүг шокар сумка чүктээн кижи кылыштып-ла орган. Шапкынчы бичии-даа саалаш дивейн, көдүрер-даш арт кайы сен дээш чарлыр орукче эй тыртыкан. Ол шай хайыныырым четпейн арт кырынга шаап үнүп келгеш, моторун өжүр түдүпкен. Бөргүн сумказын үштүп, рульга халаныадып каан. Аптара хөректиг араазай сыныыт хып дээн аныяк эр.

Ол орук мурнуунда каш базым черде чыткан хой дегүш даш ожук кырында пашкыаштыр салып каан, ыдыглары улчугуп калган калбак кызыл даштын чанынга кылаштап келген. Эр, түге-ле ийик, көдүрер-даштың бир эриниге эргелеңген чүве дег өгөнө чорүй сандайланып олуруп алган.

Ооллуң адын Күдер Соруктуг дээр. Чазын чаа шеригден келгеш, школага алган мергежилиниң аайы-биле совхозуунга трактористей берген. Чер аңдарып эгелээ-ле шору дириип келген — белен-селен тура дүшпээн. Ам сигенчи бригадада барган. Кестирин-даа, бөлдүүп-даа турор.

Күдерниң ада-иезэ ук шаанда хоорайга чурттап чораан тудугжу улус чүве-дир. Көдээге суржулга кидин турда, тускай чалалга-биле кожуп келген. Ачазы хенертен айыылга таварышкаш чок апарган. Ынчап оглу аданың эргелиг кускаан танывайн, салымы саарыйып, чартык өскүс өзүп келген. «Аалыгда—тодуг, адалыгда—чоргаар» дижир. Күдерниң аваазы аймаарап, часкаанзыраваан, ажылың холуудан салбаан. Сөөлгү чылдарда ажылдың өөрүшкүзүн өөрү кыстар-биле денге үлежип, харын-даа оларның ынак башкызы апарган. Дагдыныкчы аныяктарга кезээде негелеглиг болур, ынчап кээрде ботка негелде, харысалга улам бедипр, ону минип, амыдыралдың дүрүмү хылдыр көрүп чоруур. Куш оолдары безин укындан үнүп, түк быдарап амыдырай бээр, ол ышкаш кыс уругларны төгүп чорза, неник чүрээ белеп сартывас, чангыс хонукта-даа иазыны узап чыдар. Ие чүрээнин буяаны төттүвер эвес, кыр кырынга чемнин дээжизин, хептиң экизик-даа оглунга деп мажаараан олурар. Чайын чаа шыгжагда бар-ла хөренгизин кактап чыткаш, оглунга чүгле мынча дээн:

— Эр кижиге эки аът херек чүве, оглум. Угаанныг адилээр сен.

Күдер мындыг ажыл түлүүнде ыяап-ла көдүрер-дашка та чүге доктаай берген кижи. Көдүрүп шенээнде-даа чок, доңгайып алган бодакып-ла олурган. Бурунгу өгбелериниң күүгүкүжүнге, бичө сеткилдииниге демдек болуп арткан турасскаал—көдүрер-даш бо-ла болгай.

Көдүрер-даш дугайында тоолчургу чугааны Күдер база дыннаан турган. Хеймер дүнмазы көрген дижир. Улуг хазы-биле көк-хевек теп чиир дээш Узун-Хову бадып чорааннар. Арт кырынга үүгүп келгеш, хазы аңдындан дүжүп, узун-дыныы дүнмазынга тутсуп каашаан, караа-биле ынайбээр дилегиниип чорүй, хажыызында сайыр бажынче кылаштап кирген. Ынаартан улугла кара үш даш колдуктап эккеп, ожуккулаштыр салгылап алган. Оон херек кылып, аңдының эзерин сойгаш, чоаан колдуктап алгаш, өөрүүктеп арга адээнче кылаштап үнгеп. Дүнмазы акыы түңү-ле кылып турар кижиил деп кайгап-ла турган. Удаткан чок хазы үттүг чан кырында аът човаа-биле көвүглээш, улуг-ла кызыл хая аадып алган бо кылаштап орган. Оозун үш ожуунуң кырынга оожум салып каан. Даштың кырында, шынап-ла оштаан-даа түве дег, домбу ишти шай чайлыг кире бээр ыйылгак бар. Ол кадында дүнмазы алгыра берген:

— Акый-акый, буттарың улуг-эртектери кызанайнып турар кандаай түвел?

Акызы дегийт ийи идиинге көрген. Карак-ла бо, чаа удургаи кадыг идиктиң уядунары ангайтыр сөктүгүлей берген бооп-тур.

—Уваа, хунаа шарының ээн синири шыдаашпас түве-дир аа! Че-ге, көдүрер-даш-ла салдынганда, идик хиреэи хамаан бе, дүнмам—дээш, акызы олура дүжүп, эзериниң башкы ийи дергизин сывыра тырткаш, идиктерин чуларлай шарыгылап алгаш, ам-на эзертеннип, адак үзап чорүткан дижир.

Күдер ам-даа олурбушаан. Ишти-хөөнүүде, доң мяш дег, бир-ле түве бары илдеп. Кымбир кижиге хомудап, килеңи хайыыккан бе дээрге, ындыг шинчи база билдирбээн. Сактырга боду-биле шаанга хинө месиглежип, хүрежип-даа орган түве дег. Хире-хире хаваан дүүп каап орар.

Күдер мотоциклинче биз кылчаш кылыынган. Чүүү мурнай каракка шокар сумказы илдиккен. Бижик чуруунуң утка аяны спортка хамзарышкан бо чараш сумканы чүүнибиле иштеп каан чоор? Спорттуу хеп ирги бе? Номнар бооп чадавас. Чок, чо-ок! Сумкада арага-дыр.

К. ЧАМЫЯН.

(Уламчылыт).

Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннери

Олимпиада-80— телеэкраннарга

Москва Олимпиадазы болуп турар үеде көрүкчүлериниң саны бир хүнде-ле бүдүү чартык миллиард чедип турган.

Олимпийниң телерадиокомплекизинге «электроинуг парлалганы» 2922 төлээни ажылдаан. Оюннарның эртип турарын национал болгаш делегейниң он-он телерадиокампаниялары хайгаарап турган. Олимпиада дугайында репортажтар Москвадан өөгүг 20 канал дамчыштыр чериң кылымал эдериичизиниң дузазы-биле дамчыттынып келген. Азияның болгаш Африканың телекөрүкчүлери Олимпий оюннарын бир дугаарында көргеннер! Москвадан космос шугумун дамчыштыр Евровидение программазын Барыын Европаның болгаш Сонгу Африканың, а ол ышкаш Тунистиң, Алжирниң, Израильдиң көрүкчүлери үзүүн алганнар.

Совет Эвилелинче бодунуң төлээлерин чорутпаан АКШ, ГФР, Япония, Норвегия дээш ышкаш чурттар Олимпиада-80-ни радиодан дыннап, телевидение дамчыштыр көргеннер.

Телевидение талазы-биле сураглыг эксперттериң үнелели мындыг.

Европаның радиодамчыдылга эвилелиниң оперативтиг бөлүүнүң удурткучузу **Билл Вард:**—Өөгүг чуруктуң негелдези тергиин кадыг болгай. Совет телевидение болгаш радиодамчыдылгазы эки болзун дээш кайгамчык улуг ажылдар Москвага кылдынган-дыр.

Антолин Гарсия, Испаң телевидениениң төлээзи:

— Москвага мээң эргемге бүгү-ле техника— өөгүг мониторлар, үн бижидер үүлдер, харылзаа шугумнары турганыидан ажылдаары менээ солуун болгаш таарымчалыг болду. Ылангыя биске түңнелдерни дораан көргүзүп турар электроннуг табло дыка дузалаан. Совет төлээлериин сагыш човангырыы болгаш дузазын доктаамал ыялып, оны ажыглаан келген бис.

Европаның дамчыдылга эвилелиниң программа директору **Хорст Зайфрет.** (Ол он-он чайгы болгаш кышкы олимпиадаларны чырыдарынга киришкей).

— Олимпиаданы чырыларынга чаа үүлү дээрге, совет телевидениениң төлээлери компанияларга боттарының программаларын боттары бижидип алыр арганы берген болур—дёп, дээрги Зайфрет санаан. —Ол чорук дыка хөй назын айтырыгларны болдурбас арганы берген. Олимпий оюннарын дамчыдарынга хамаарышкан хомудалдар бир-ле дугаарында Москва оюнларының үезинде болбаан.

Монреальга болгаш Мюнхенге бодаарга Москвага сюжет шилип алыр арганы бүгү телекомпанияларга берген. Олимпиада хүннеринде Мюнхенден хүнде 150 шак теледамчыдылталар болуп турган болза, Москвадан оон үш катап хөй—500 шак болуп турган.

Спорт көргүзер талазы-биле совет телевиденнеде чаа чурудуу эскерии кагдым. Чижээ, ча адарын болгаш кара аварын бир-ле дугаарында телезкраннарга Москва көргүзүп шыдаан. Мурнунда спорттуң оңхевирии кым-даа электроннуг камера дузазы-биле-ле көргүзүп шыдаваан чүве-дир.

Москвадан телерепортажтарны Афганистанда чөнгүс чер чурттугларынга дамчыдып бериг турган доктор **Мустафа Расули:**

— «Горизонт» деп совет эдериичилериниң ачызында бистиң телекөрүкчүлеривис төөгүде бир-ле дугаарында Олимпий оюнларын көөр аас-кежиктиг болду—деп, доктор Расули чугаалаан.— АДР-ниң телевиденнезини дамчыштыр дорт чоруун турган, ол-ла үеде Кабул радиозу база репортажтарны дыңнакчыларга үргүлүү дамчыдып келген. Хүнүнүне бир миллион хире афган телекөрүкчүлер Олимпий оюнларын көрүп турганнар. Олимпиада-80-ниң дамчыдылгазы Кабулче бир хүнде алды шак ажыг үениң иштинде иштуу болгаш дари дылдар кырынга чоруун келген. Кабулдуң чурттакчылары телезкраннарда Олимпиадага киришкеп афган спортчуларны, спорттуң хөй-кей хевирлериниң болгулаан маргылдааларны көөр аргалыг болганнар.

Мексиканың «13-кү канал» деп телекомпаниязының төлээлери **Хоакин Авила** болгаш **Кассо Мирандо Роберто:**

— Мексиканчылар— спортка хандыкшылдыг чоп болдурийин, ынчангаш бистиң Москадаи репортажывысты четтикпейн манап турганнар. Харылзаа спутнигини дамчыштыр Совет Эвилелинден 8-9 шак дургузунда олимпийжи дамчыдылгалар кылып келдиис. Дамчыдылганың шмиары-даа, үнүдда тергиин эки-дир дээрэни Мехиködан бисче телефоннаан өөрүвүс чугаалап турдулар. Шупту чүве кончуг эки костур, тергиин эки дыңналыр, Олимпиада өске дипте эвес, чанында чүве дег болган. Бистиң телекөрүкчүлеривис-даа, Мексиканың телевидение ажылдакчылары-даа ындыг эки болуруи манаваннар.

Бистиң репортажтарывысты үүгле Мексиканың көрүкчүлери хүннаап турган эвес. Коста-Риканың, Гватемаланың, Сальвадорнуң, Венесуэланың, а ол ышкаш АКШ-тың соңгу кызыгаарында штаттарның, ылаптың Калифорнияның чурттакчылары сонуургап турганнар. Харын-даа американнар олимпий программазын эки көөрүбиле күштүг антенналар безин кылып ап турган болгай.

Олимпиада-80-ниң бүдүүзүнде Остаикинога туттуган улуг телерадиокомплекс Оюннар доостурга чурт иштинге ажылдап эгелээн. Оон күүгүлүг аппаратуразының дузазыбиле Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң районнарыга дамчыдылганы шынарлыг чорудар арга чедип алдынган.

Феликс СВЕШНИКОВ (ПМА).

ГРЕЦИЯДА САДЫП ЭГЕЛЭЭН

АФИНЫ. (СЭТА-ның корр Е. Петров). «Олимпиада-80» деп аттыг журнал грек дылда парлаттынып үнген. Ону Грецияда хөй тиражтуг садып эгелээн. Ук журналдың иинги шимелде кааставлагы онзагай.

«Олимпик пресс» ном үндүрер черниң төлээлекчилериниң ында бижип турары-биле алырга, бо чылын делегейге болган эң улуг, чугула бо маргылдаага тураскаадып, парлап үндүрери-биле көрдүгеп тускай бөлүктүң бир дугаары чырыкче үнгеин ол болуп турар. Журналда Москваға болуп эрткен Олимпий оюнларны делгеренгейи-биле чырыткан.

«Олимпий одун хывыскан хүнден—июль 19-тан август 3-ке чедир—Москва спортчу делегейиин төвү болу берген. Ол үеде Советтер чуртунуң найысылалынга келгеннер Олимпий оюнларына киржир аргазы чок болган спортчуларны кээрген турганы чугаажок»—деп, «Олимпиада-80» журналдың киирилде түүлүнде бижээн.

Олимпий программазында киргеп спортчу оюнларның бүгү девирлеринге түс-туста тиилээн спортчуларның спортчу көргүзүглерин, түңнелдерин журналда киирген. Оок-биле кады Олимпий чемпионнарының дугайында түүлдерин оон иомчуп болур. Тиилегеин чедип алган олимпийжилерниң ол үеде улуг өөрүшкүзүн аскара болгаш ниизу-бүрү өөнерлиг фоточуруктарда илереткен.

Журналдың сөөлгү арыннарында Москва оюнларының киржикчилери чурттарының олимпий командаларының түңнел көргүзүглерин киирген.

„Шынның" конкурузунга

БЕЛЕТКЕЛ КОШКАК

Өвүр районнуң Кызыл-Тей суурда көдээ Культура бажыңының даштын көөрге, өске тудуглардан ылгалып бедип турар. Ол хирезинде сөөлү үеде ынаар суур чурттакчыларының чоруп турары көзүлбестээн. Хүннүң чугула айтырыгларынга хамаарышкан кежээлер, лекциялар болгаш ажыл-агыйның журнакчылары-биле ужуражылгалар сөөлгү үеде болбастаан. Кандыг-даа ажылдарны организастап чорудар болза, аныяктар болгаш улуг назылыглар безин сонуургалдыг болгай. Оңу чон күзеп, манап турар.

Көдээ Культура бажыңының кышка белеткели багай, соңгалары бүстүп калгылаан болгаш котёльнаядан эрткен кышкы хулуң безин үндүрүп төкпээн. Оттулар ыяш эвээш дүжүрүтүнген. Ол девискээрниң богун безин аштаваан. Культура бажыңының ишти безин боктуг турары ында кандыг-даа ажылдың эренгей, үүгле чоруттунган аттыг боолурарында. Көдээ Культура бажыңының директору Сат Кызыл-оол чон ортузунга массалыг ажылды четпес организастап, күүскомунуң дараазы Тумат Бадырғы культура ажылынче киичээнгей салбас, совхозтуң талазындан материалдыг дуза чедирбейн турар. Культура бажыңында чүгле чаңгыс баян бар.

Кызыл-Тей суурда көдээ Культура бажыңының ажылын сеткидип, оон кышка белеткелин чоокку үеде доозарыы кузенчиг.

О. ДАЛБЫП.

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ БИБЛИОТЕКАГА БЕЛЕК

Канаданың хөй-нийтизиниң чыгааны, ол чурттуң дугайында беш мун ном В. И. Ленин аттыг Күрүне библиотеказының фондузунче «Канада—ССРЭ» деп ассоциацияның адындан киирген. Олардың арасында — Канаданың билдингир чогаалчылары Х. Мак-Леннан, Р. Кинстер, С. Линкок, Э. Сетон-Томпсонуң чогаалдарының чаа үндүрген номнары база бар. Коллекцияда биографиялыг солуун чогаалдар олардың арасында Канаданың Коммунистиг партиязының үндезилекчилериниң бирээзи Тим Бактың, билдингир канада ази-чоруккучу Роберт Бартлеттиң намдары база бар. Ол ышкаш Пьер Трюдоның чугааларының чыындызы. Канада дугайында янзы-бүрү тайылбыр литература кончуг солун.

В. И. Ленин аттыг библиотекада Канаданың журналдары база калбаа-биле дештеттингеп. Янзы-бүрү утказы, утказынышкынның 100 журнал библиотекада кээп турар. Литератураны садыгашнайн Канаданың 44 организациязы-биле орнажып турар. Олардың арасында Оттавада, Монреальда национал библиотекалар, Торонтода, Барыын Онтарио университеттер бар.

«ССРЭ — Канада» деп найырал нинтилели «Канада—ССРЭ» ассоциациязының бүгү салбырларынга белек кылдыр Совет Эвилелиниң дугайында болук номнары белеткеп турар.

Андрей СТУЛОВ, ПМА-ның корр.

Республиканың киноэкраннарынга «Дюма Кавказта» деп чаа кино удавас үнүп эгелээр.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНЫҢ 45-КИ СЕЗОНУНУҢ АЖЫТТЫНАРЫНГА

1980 чылдың октябрь 11-ден 26-га чедир репертуар

11 суббота кежээ	В. Көк-оол	«ХАЙЫРААН БОТ»
12 воскресенье хүндүс	Е. Шварц	«КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ»
12 воскресенье кежээ	М. Горький	«ЗЫКОВТАР» (2 кезектиг драма).
15 среда кежээ	Н. Воронов.	«ИСТЕЛГЕ» (2 кезектиг шии).
16 четверг кежээ	В. Серен-оол.	«СӨӨСКЕННЕР ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРДА» (2 кезектиг лириктиг драма).
17 пятница кежээ	Лопе де Вега	«ТЕНЕКПЕЙ» (3 кезектиг музыкалыг комедиа).
18 суббота кежээ	А. Гельман	«АДААНГА АТ САЛГАННАР БИС...» (2 кезектиг комедиа).
19 воскресенье хүндүс	М. Стеглик	«ХУУЖУР БАЖЫҢЧЫГАШ» (2 кезектиг тоол).
19 воскресенье кежээ	А. Абдуллин	«ОН ҮШКҮ ДАРГА» (2 кезектиг драма).
22 среда хүндүс	М. Стеглик	«ХУУЖУР БАЖЫҢЧЫГАШ» (2 кезектиг тоол).
22 среда кежээ	В. Серен-оол	«СӨӨСКЕННЕР ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРДА» (2 кезектиг драма).
23 четверг кежээ	В. Розов	«ЧОРУУҢАР ЧОГУЗУН» (2 кезектиг комедиа).
24 пятница кежээ	М. Горький	«ЗЫКОВТАР». (2 кезектиг драма).
25 суббота кежээ	Н. Воронов	«ИСТЕЛГЕ» (2 кезектиг шии).
26 воскресенье хүндүс	А. Гайдар.	«Р. Ш. Ч.» (2 кезектиг маадырлыг легенда).
26 воскресенье кежээ	А. Абдуллин	«ОН ҮШКҮ ДАРГА» (2 кезектиг драма).

Тыва дылда шиилерни орус дылче очулдуруп турар. Коллективтиг көөрү-биле чагыларны хүлээп ап турар. Тел. 2-35-88, 2-25-49. Билетти театрның кассазында 10 шактан 19 шакка чедир садар.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — «Уругларга анчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 11.35 — «Кроштуң дыштанылгалары». Хөй сериялыг уранчечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү серия. 12.45— «Айыыл чок шимчээшкин». 13.15 — «Делегейниң улустарының чогаадылгазы». 13.45— «Номчулга дугайында». 14.30— «Делегей конкурстарының лауреады Р. Хунцария ойнаар». Фильм-концерт. 14.45 — «Богүн — Башкының хүнү». 15.15 — «Бистиң адрезивис— Совет Эвилели». Латви ССР-ниң уран чүүл коллективтериниң киржилгези-биле программа. Ригадан дамчыдылга. 16.00 — «Эрмитаж». XVIII векте Франциияның уран чурумгазы». 16.30 — Богүн делегейде. 16.45 — Уругларга фильм. «Мишка-телепат» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.15 — «Дириг амытаннар дугайында». 18.15 — Документалдыг телефильмнер программазы. 18.40 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 19.10— Мультфильм. 19.20— «Кол конструктор». Я. Резниктиң тоожузун ёзугаар. 1-ги серия. 20.25 — «Силериниң чагааларынар ёзугаар». Башкының хүнүнге музыкалыг программа. 21.00 — «Кинопаворама». 22.30 —«Ye». Информастыг программа. 23.00 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Динамо». (Тбилиси). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. 23.45—01.35 — Л. Бетховенниң болгаш П. Чайковскийниң чогаалдарын Москвадың күрүне консерваториязының симфония оркестри болгаш хор күүседир. Консерваториянның Улуг залындан дамчыдылга. Төнгенде—медээлер.

ОКТЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—«Суда шимчээшкинче чыскаалыңар!» 11.00—«ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары». 11.45—«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 12.45—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 13.30—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. 14.00—«Көдээден дамчыдылга». 16.25—«Идегелдин старттары». 16.55—Балет артистериниң коңцерти. 17.10—«Кино даян-чоруктар клуву». 18.20—«Кол конструктор». Уран-чечен телефильм. 2-ги серизизы. 19.30—«Делегей панорамазы». 20.15 — «Адыгжыгаш». Мультфильм. 20.30— Герман Демократтыг Республиканы чарлаанындан бээр 31 чыл оюнга тураскаатказын телевидение программазы. 22.30— «Ye». Информастыг программа. 23.05—«Ыры-80». 0.00—00.45— Улустуң уран шеверлериниң дугайында документалдыг телефильмнер программазы: «Беломоруңу аргыглары», «Унсукульдуң угулзаларының хевирлери», «Балахнининиң аргыглары». Төнгенде—Медээлер.

ЧАРЛААЛДАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң кинофикация эргелели киномеханиктериниң алды ай хуусаалыг курстарынга өөренир күзелдиглерни чалап тур. Кичээлдер 1980 чылдың октябрь 20-де эгелээр.

Билдириишкинни кинофикация эргелелиниң начальнигиниң адынга киирер. Анаа дараазында документилерни кожар:

1. Эртемниң дугайында документ (боду эккээр).
2. Кадыының дугайында № 286 майык ёзугдар эмчи шынызылгазы.
3. 3×4 хемчээлдиг 2 фоточурук.

Билдириишкиннерни октябрь 14-тен эгелеп хүлээп алыр.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 45. Кинофикация эргелели.

Телефоннары: 2-37-81; 2-54-09.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Самагалдайда № 1070 КМК-зынга ажылдаары-биле бызанчыларны, дашчыларны, бетонщиктерни чалап тур. Ажылды кылганын барымдаалап шаңналдап бербишаан, төлээр.

АДРЕЗИ: Тес-Хем районнуң Самагалдай суур, № 1070 КМК.

Телефоннары: 2-25; 1-15.

АГААР

Республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чаъс чагбас.

Хаттың күүжү секундада 5—10 метр күштелир.

Агаарның температуразы республикага хүндүс 7—9 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Куда дүжер хүнүү тодаргайлаар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чалгаапайның төнү» 9.40, 11.10, «Дамчыдар эрге чок дуғүүр» 12.40, «Ужудуп үнүүшкүн» (2 серилыг) 14.40, «Экипаж» (2 серилыг) 17.20, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кодээде башкы» 10.00, «Пятницкаяда чеменир чер» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бистер ону эртпээн бис» 11.00, 13.00, «ХХ чүс чылдың дээрбечилери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Куда дүжер хүнүү тодаргайлаар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 96 киночыынды 9.30 «Кавказта Дюма» 10.50, 13.50, 15.30, 17.10 18.50, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «ХХ чүс чылдың дээрбечилери» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бистер ону эртпээн бис» 10.00, «Экипаж» (2 серилыг) 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

Редакциянның адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киладистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, содуң келбейи баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыс № 2492.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01799.